

Eén jaar VM2

Rapportage 2008-2009 experimenten 1e tranche

Colofon

Titel Eén jaar VM2, rapportage 2008-2009 experimenten 1e tranche
Auteur Renée van Schoonhoven & Dennis Heijns
Versie 1.2
Datum 1 oktober 2009
Projectnummer 30003.01

Ecbo 's-Hertogenbosch
Postbus 1585
5200 BP 's-Hertogenbosch
T 073 687 25 00
F 073 612 34 25
www.ecbo.nl

Ecbo Amsterdam
Postbus 94208
1090 GE Amsterdam
T 020 525 12 45
F 020 525 13 00
www.ecbo.nl

© ecbo 2009

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1 Eén jaar VM2-monitor	3
1.1 Hoofdlijn van de VM2-monitor	3
1.2 Bevindingen met de VM2-monitor in 2008-2009	4
1.3 Vraagstelling van en werkwijze bij deze rapportage	7
2 Leerlingen eerste tranche getalsmatig in beeld	9
2.1 Leerlingenkenmerken	9
2.2 Verschillen tussen sectoren en experimenten	10
2.3 Voortgang van het leerproces van de leerlingen 2008-2009.....	17
3 Inhoudelijke ontwikkeling 2008-2009	20
3.1 Doelgroep en determinatie.....	21
3.2 Cursusduur	23
3.3 Programmering vanuit vmbo- of mbo-kaders?	25
3.4 Stage, contacten met bedrijven en kenniscentra.....	27
3.5 Vmbo-examen: afnemen of overslaan?	29
3.6 Communicatie met ouders.....	32
3.7 Verbanden tussen inhoudelijke keuzen.....	33
3.8 Samenvatting inhoudelijke stand van zaken 2008-2009	35
4 Voortgang van het ontwikkelproces 2008-2009	38
4.1 Team, werkgroep en samenwerking	38
4.2 Ontwikkeling van het programma	40
4.3 Wat moet nog gebeuren?.....	43
4.4 Tevredenheid van het experiment met de eigen ontwikkeling.....	44
4.5 Voortgang van de ontwikkeling van de experimenten	45
4.6 Bevorderende en belemmerende omstandigheden, tips	47
4.7 Samenvatting ontwikkelproces 2008-2009.....	49
5 Bijeenkomsten en voorlichting	51
5.1 Tevredenheid met bijeenkomsten en informatieverstrekking	51
5.2 Voorlichting over VM2	53
5.3 Overige punten	53

6 Conclusies en aandachtspunten	55
6.1 Conclusies over de stand van zaken experimenten eerste tranche	55
6.2 Aandachtspunten voor de komende periode	57
6.3 De VM2-monitor in 2009-2010	59
7 Overzicht van geïnterviewden	61

Inleiding

In de zomer van 2008 zijn 39 experimenten VM2 van start gegaan bij 22 samenwerkingsverbanden van vmbo- en mbo-scholen. In deze experimenten krijgen combinaties van samenwerkende vmbo- en mbo-scholen op basis van een regeling de ruimte om één onderwijsprogramma oftewel 'leergang' samen te stellen voor leerlingen die starten in de derde klas basisberoepsgerichte leerweg vmbo¹. Het onderwijsprogramma is erop gericht de leerlingen in drie of vier jaar naar een mbo-niveau 2 kwalificatie toe te leiden (startkwalificatie). De leerlingen blijven gedurende die periode onderwijs volgen op de locatie waar ze de leergang zijn gestart.

De verwachting is dat een dergelijke VM2-leergang leidt tot een reductie van het voortijdig schoolverlaten, juist omdat de veronderstelling is dat deze leerlingen door de 'knip' die er nu vaak is, er niet in slagen de mbo-opleiding niveau 2 met succes af te ronden. Het VM2-experiment omvat twee cohorten of tranches. De experimenten die gestart zijn in augustus 2008 vormen de eerste tranche. Deze leerlingen behalen in 2011 of 2012 hun niveau 2 diploma. De tweede tranche experimenten is gestart in augustus 2009; deze leerlingen zullen uiteindelijk in 2012 of 2013 hun niveau 2 diploma behalen.

Het VM2-experiment is voorzien van een monitor. De monitor brengt in beeld welke ontwikkeling de experimenten doormaken en hoe de onderwijsloopbanen verlopen van de leerlingen die aan het experiment deelnemen. Op grond van de monitor wordt inzichtelijk gemaakt of en in welke mate de aanpak van de scholen bijdraagt aan reductie van voortijdig schoolverlaten. Daarbij wordt ook gekeken naar de vraag waarin de experimentenscholen verschillen van die vmbo- en mbo-scholen die in reguliere settings samenwerken; dit gebeurt onder meer aan de hand van vergelijkingsdata.

In deze rapportage wordt de stand van zaken beschreven bij de experimenten eerste tranche aan het einde van het schooljaar 2008-2009. Gekeken wordt naar aantal en type leerlingen dat sinds de zomer van 2008 aan deze experimenten deelneemt en naar de ontwikkeling die het experiment inhoudelijk en procesmatig in de scholen doormaakt. In het eerste hoofdstuk wordt nader ingegaan op de monitor en op de werkwijze die is gevolgd om tot deze rapportage eerste tranche te komen.

Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 1 gaat in op de opzet van de monitor, de ervaringen met de VM2-monitor in 2008-2009 en op de vraagstelling die ten grondslag ligt aan deze rapportage. Hoofdstuk 2 doet verslag van de kenmerken van leerlingen die deelnemen aan de experimenten eerste tranche; dit gebeurt aan de hand van een tweede uitdraai van CFI-data uit mei 2009. In hoofdstuk 3 wordt gekeken naar de inhoudelijke keuzen waar de experimenten in het afgelopen schooljaar mee te maken hebben gekregen. Daarop aansluitend gaat hoofdstuk 4 in op de procesmatige ontwikkeling die de experimenten in 2008-2009 hebben doorgemaakt. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de

¹ Zie Tijdelijke regeling subsidiëring experimenten leergang vmbo-mbo2 2008-2013, gepubliceerd in Staatscourant van 4 december 2008, nummer 236.

vraag hoe de experimenten de bijeenkomsten en informatieverstrekking vanuit het landelijk projectmanagement hebben gewaardeerd.

De rapportage wordt in hoofdstuk zes afgesloten met enkele conclusies; tevens worden enkele aandachtspunten voor de komende periode geformuleerd die van belang zijn bij de uitvoering van de VM2-experimenten.

De VM2-monitor is niet mogelijk zonder de bereidwillige medewerking van de mensen die in de praktijk bezig zijn met de VM2-experimenten en er hard aan werken het voor de leerlingen tot een succes te maken. We willen hen wederom bijzonder bedanken voor hun tijd en medewerking aan de dataverzameling in juni 2009.

1 Eén jaar VM2-monitor

De eerste tranche VM2-experimenten is per 1 augustus 2008 van start gegaan. De tranche omvat in totaal 39 experimenten bij 22 samenwerkingsverbanden vmbo-mbo. Deze experimenten met gezamenlijk 1.030 leerlingen zijn direct na de zomer van 2008 gestart met VM2; deze leerlingen startten aansluitend op hun tweede leerjaar vmbo na de zomervakantie van 2008 met het VM2-traject.

Ter introductie op deze rapportage schetsen we in dit hoofdstuk voor de volledigheid nogmaals de hoofdlijnen van de monitor. Daarop volgend staan we stil bij de ervaringen met de VM2-monitor in 2008-2009. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de vraagstelling aan de hand waarvan de data voor deze rapportage zijn verzameld en de werkwijze die daarbij is gevolgd.

1.1 Hoofdlijn van de VM2-monitor

Het monitoronderzoek VM2 gaat uit van de volgende, overall probleemstelling:
Welke meerwaarde – in termen van kwalitatieve ontwikkeling en kwantitatieve opbrengsten – is gekoppeld aan de experimenten VM2 en wat is daarbij de invloed van de door de scholen gekozen aanpak ('plan'), van leerlingkenmerken en van kenmerken van de school?

Om na te gaan wat de meerwaarde van de experimenten is, wordt aan de hand van de monitor onderzocht wat de kwalitatieve en kwantitatieve opbrengsten zijn en welke factoren dit beïnvloeden. Daar waar mogelijk wordt in de monitor een vergelijking getrokken met datgene wat in een 'reguliere' vmbo-mbo-setting gebeurt.

Variabelengroepen

Daar waar de monitor zich richt op 'opbrengsten' gaat het om de volgende aspecten:

- *kwalitatieve resultaten*: realiseert de school met het onderwijsprogramma de inhoudelijke doelstellingen die men zich heeft gesteld?
- *kwantitatieve resultaten*: hoe ontwikkelt zich de in- door- en uitstroom van de leerlingen in het VM2-traject en hoe ontwikkelt dit rendement zich bij scholen in een reguliere setting? Bij het in beeld brengen van deze kwantitatieve resultaten wordt een koppeling voorzien met landelijke databestanden.

Als mogelijk beïnvloedende factoren worden in het monitoronderzoek onderscheiden:

- het plan oftewel *het concept* van de school: de veronderstelling is dat er verschillen zijn tussen scholen voor wat betreft de vormgeving van het onderwijsprogramma, de pedagogisch/didactische benadering en de organisatie van het onderwijs in de school;
- ook *leerlingkenmerken* – zoals geslacht, etniciteit, leeftijd, motivatie en overige achtergrondkenmerken – spelen een rol bij het realiseren van 'opbrengsten' in het VM2-experiment;
- evenals *schoolkenmerken*: de verwachting is dat het gekozen concept, de gerealiseerde resultaten en/of de relatie tussen beide mede wordt beïnvloed door kenmerken als schaalgrootte, type locatie en verankering van de school in een regionaal netwerk.

Vergelijkingsgroep

Om te kunnen corrigeren voor de mogelijke invloed van school- en/of leerlingkenmerken is bij de opzet van de monitor voorzien in twee vergelijkingsmogelijkheden.

Ten eerste is het de bedoeling leerlingkenmerken en leerlingresultaten van de experimenten te vergelijken met kenmerken en resultaten van alle vmbo-bb-leerlingen in hetzelfde cohort. Dit gebeurt aan de hand van leerlinggegevens zoals deze bij CFI geregistreerd staan.

Ten tweede is in de zomer van 2008 het plan een vergelijkingsgroep van scholen samen te stellen op grond waarvan duidelijk in beeld wordt gebracht of, in welke mate en op welke componenten het onderwijsinhoudelijk programma en de organisatie van het VM2-traject afwijkt van datgene wat reguliere vmbo- en mbo-scholen gebaseerd op onderlinge samenwerking aanbieden.

Fasering: van meer kwalitatief naar meer kwantitatief

De onderzoeksactiviteiten zijn gefaseerd ingericht, in die zin dat in de eerste periode van het experiment (2008-2010) het accent in de monitor meer ligt op de kwalitatieve ontwikkelingen en in de daarop volgende monitorfase (2010-2012) het accent verschuift naar de kwantitatieve opbrengsten. Immers, pas in die tweede periode wordt duidelijk hoeveel van de leerlingen uit de experimenten daadwerkelijk in drie dan wel vier jaar de niveau 2 kwalificatie hebben behaald.

Elk jaar drie momenten van dataverzameling

De opzet voorziet elk schooljaar in beginsel in dataverzameling langs drie wegen of 'pijlers' data:

- Pijler 1: aan het begin van ieder schooljaar een inventarisatie van de plannen van de school met de leergang qua vormgeving / programmering, pedagogiek en didactiek en organisatie (inventarisatie planontwikkeling).
- Pijler 2: gedurende elk najaar (oktober-november) volgt een bevraging van de scholen op kwalitatieve ontwikkeling, leerling- en schoolkenmerken.
- Pijler 3: gedurende elk voorjaar (mei/juni) vindt een bevraging van de scholen plaats op kwalitatieve en kwantitatieve opbrengsten.

1.2 Bevindingen met de VM2-monitor in 2008-2009

Tijdens de uitvoering van de monitor zijn de volgende ervaringen opgedaan.

Monitor wordt positief ontvangen

We merken met name bij de tweede interviewronde dat de geïnterviewden redelijk spontaan beginnen over hun positieve ervaringen met de monitor:

- zij ervaren het als een prima werkwijze om via een indringend gesprek en een beknopte vragenlijst zichzelf naar buiten toe 'te verantwoorden' over de gang van zaken;
- zij vinden het praktisch, niet tijdrovend en ervaren het niet als onnodig papierwerk;
- zij vinden het plezierig dat ze zowel een schoolgebonden gespreksverslag als een generieke (tussen)rapportage terug ontvangen;
- zij ervaren de gesprekken en vragenlijsten ook als 'reflectief': bij de voorbereiding op het gesprek / het invullen van de vragenlijst wordt men gedwongen bij zichzelf na te gaan wat men heeft gedaan / geleerd in de achterliggende periode;
- zij krijgen ook weer nieuwe inzichten, die ze niet zou hebben gehad zónder de monitor;

- zij vinden het ook fijn zichzelf in de ontwikkelingsgang te kunnen spiegelen aan andere experimenten; deze mensen vragen ook regelmatig naar hoe zij 'er voor staan' in relatie tot het landelijke beeld (behoefte aan benchmarking); dit geldt niet voor alle geïnterviewden, maar circa een kwart wil zichzelf via de monitor ook de maat nemen.

Ons beeld is dat de geïnterviewden/scholen de monitor buitengewoon serieus opvatten. De vragenlijsten worden nauwgezet ingevuld. Het inplannen van gesprekken voor de interviews verloopt organisatorisch vlekkeloos. Er worden zeer weinig afspraken voor deze interviews verzet/verplaatst (m.u.v. gevallen van overmacht).

Functie 'vergelijkingsgroep' anders inrichten

De onderzoeksopzet voorziet in een vergelijking van de experimenten met vergelijkingsscholen. Al in de eerste maanden van de monitor – eind 2008 – is echter gebleken dat het niet gaat lukken scholen te vinden die bereid zijn in een vergelijkingsgroep te participeren. Het wordt door potentieel geïnteresseerde schoolleiders al snel als te tijdrovend, te belastend ervaren om in een vierjarig monitortraject te stappen waar men zelf als school niet direct baat bij heeft.

Daarom is gekozen voor 'plan B' en dat is dat we voor pijler 2 eerste tranche in het voorjaar van 2009 scholen via de lijn van meer persoonlijke netwerken hebben benaderd voor telefonische interviews. Dat is gelukt – zij het dat het redelijk bewerkelijk was circa 20 schoolleiders hiervoor te vinden.

Inhoudelijk gezien hebben deze interviews het besef opgeleverd dat in alle opzichten de diversiteit die zich in de experimentengroep voordoet, zich daarbuiten ook voordoet. Elke school regelt zogezegd zijn eigen aanpak, leerlijn en overdracht naar het mbo. Als al sprake is van een verschil tussen experimentenscholen en overige scholen, lijkt dat er uit te bestaan dat een aantal experimentenscholen zich in toenemende mate verantwoordelijk voelt voor datgene wat er ná het vmbo-diploma met de leerling gebeurt en daar ook naar handelt. Dit omdat het de bedoeling is dat de leerling ook daarna op de vmbo-locatie blijft en geen fysieke overstap maakt naar het mbo. Maar zoals ook uit hetgeen volgt zal blijken, is dit 'verantwoordelijkheidsbesef' nog niet bij alle VM2-experimenten eerste tranche aanwezig. Als we kortom de groepen vergelijken, treffen we een gelijke mate van diversiteit aan, en zijn er dus niet of nauwelijks overeenkomsten en verschillen tussen de groep van scholen binnen respectievelijk buiten het experiment aan te geven.

Mede op grond van deze ervaring is in de loop van het voorjaar van 2009 de idee van het werken met een relatief vaste 'vergelijkingsgroep' losgelaten. In plaats daarvan is nu de idee om te voorzien in de benodigde vergelijkingsmogelijkheden op de volgende wijze.

Kwantitatief

Voor wat betreft de kwantitatieve vergelijking willen we nadrukkelijker dan via de lijn van de niet-experimentenscholen (vrijwillige deelname) het geval zou zijn geweest, op drie manieren terugvallen op CFI-data.

Ten eerste: in het vergelijken van het rendement experimenteel/niet-experimenteel moeten we om te beginnen onderscheid kunnen maken naar leerlingkenmerken. Het is immers zo dat de VM2-leerlingen op bepaalde achtergrondkenmerken verschillen van de landelijke vmbo-bb-populatie, bijvoorbeeld als het gaat om lwoo-indicatie. Om appels met appels te

vergelijken (d.w.z. eventuele effecten 'te corrigeren voor leerlingkenmerken') moeten we het rendement van de VM2-leerlingen vergelijken met een qua leerlingkenmerken overeenkomstige deel uit de algemene vmbo-bb-populatie. Dit betekent dat data in het onderzoek wordt betrokken over die algemene vmbo-bb-populatie.

De tweede analyse die we zullen maken is een analyse die corrigeert voor het eventuele effect van schoolkenmerken (locatie, type aanbod, schaal, denominatie, enzovoorts). Dit is in theorie mogelijk door uit de algehele vo-matrix non-experimentele scholen met vmbo-bb te selecteren die qua schoolkenmerken overeenkomen met de experimenten. Maar de vraag is of dat sluitend genoeg gaat lukken, gelet op de vele verschillen die er tussen scholen zijn. Het voornemen is dan ook deze analyse te doen door middel van een analyse op een voorliggend cohort vmbo-bb-leerlingen op dezelfde vestigingen als de experimentele locaties. Dit betekent dat we van deze vestigingen, de gegevens in het onderzoek zullen betrekken van de leerlingen die op 1-10-2007 op de vmbo-bb stonden ingeschreven (3e leerjaar) en ook dat we deze leerlingen tevens de loopbanen gaan monitoren.

Ten derde: er zijn verschillen tussen experimenten in de mate waarin men met een specifieke leerlingen-doelgroep werkt. Het ene VM2-experiment zet een specifieke doelgroep leerlingen in het experiment, het andere experiment plaats alle vmbo-bb leerlingen die kiezen voor een bepaalde richting – bijvoorbeeld metaaltechniek – in het experiment. Om te analyseren wat meer meerwaarde (meerwaarde = verschil rendement experiment tov non-experimenteel) oplevert, kan op grond van het voorgaande:

- worden gekeken naar een verschil in meerwaarde tussen VM2-experimenten met en zonder specifieke doelgroepdefinitie, gecorrigeerd naar leerlingkenmerken (o.b.v. data genoemd onder 'ten eerste');
- idem als gecorrigeerd voor schoolkenmerken (o.b.v. data genoemd onder 'ten tweede').

In een overleg met CFI dat begin juni heeft plaatsgevonden is gebleken dat CFI in staat is de hiervoor benodigde data te leveren. Komende periode vindt uitwerking van de benodigde dataleverantie plaats.

Kwalitatief

De bedoeling is om de meer kwalitatieve vergelijking in het vervolg uit te voeren door middel van het separaat bevragen van (v)mbo-scholen (korte enquêtes en/of interviews), het organiseren van reflectiebijeenkomsten, rondetafels en expertmeetings. De vorm waarin deze data worden verzameld wordt daarbij dan mede afhankelijk gesteld van de onderzoeksvraag die in een bepaalde fase van de monitor centraal staat. Eén en ander zal in nauw overleg met OCW en LNV worden gepreciseerd.

(Geclusterde) interviews blijven nodig

Een belangrijke ervaring in het afgelopen jaar is dat papieren informatie over het VM2-traject alleen, geen goed beeld geeft over de feitelijke gang van zaken. Vragenlijsten kunnen het dataverzamelingsproces prima structureren en standaardiseren. Maar voor het echte begrip van de loop der dingen in de scholen zijn gesprekken onontbeerlijk.

Interviews afnemen op locatie bij een toenemend aantal experimenten is echter wel tijdrovend. In de zin van: de reistijd naar de locatie, de gespreksduur zelf, de uitwerking van de gesprekken in verslagen en aansluitend het analyseren. Daardoor was se doorlooptijd van

afname in het najaar van 2008 erg lang: de eerste interviews vonden medio oktober plaats, de laatste begin januari 2009.

Mede om deze reden is er in het voorjaar van 2009 voor gekozen de gesprekken te clusteren op vier locaties in het land waardoor reistijd is beperkt. En er is gewerkt met een gestructureerde vragenlijst, zodat de gespreksduur (plus uitwerkingstijd) ook enigszins kon worden teruggebracht. De doorlooptijd is bij dit alles ook teruggebracht tot één maand (juni) zodat de gegevens van de experimenten inhoudelijk ook beter onderling vergelijkbaar zijn. Deze aanpassing is goed bevallen.

Pijler 3 en pijler 1 lopen na startjaar in elkaar over

De scholen eerste tranche maken in de zomer van 2009 niet opnieuw een 'VM2-plan' voor het aanstaande leerjaar. Er zijn wel ideeën over hoe dat leerjaar er uit gaat zien, welke onderdelen nog ontwikkeld moeten worden, wat nog in gang gezet moet worden om aandachtspunten op te lossen, enzovoorts. Maar in de praktijk wordt dit 'plan' veelal niet opgeschreven. Het heeft kortom – zo is onze ervaring tot nu althans – niet zoveel zin de scholen eerste tranche hierop te gaan bevragen.

Gekozen is dan ook voor het laten 'inzakken' van deze vragen - die volgens de opzet zouden behoren tot pijler 1 van het 2e experimenteerjaar - in de dataverzameling pijler 3 over het 1e experimentjaar. In de vragenlijst die de scholen in juni hebben gekregen en ingevuld, staan kortom ook vragen over de voornemens en plannen voor de komende periode.

Daarmee vindt deze dataverzameling dus wel degelijk plaats, maar niet in de vorm van een aparte bevraging; de rapportage over deze dataverzameling vindt plaats in de onderhavige rapportage.

Niet teveel monitorrapportages gedurende het schooljaar

In de oorspronkelijke opzet van de monitor is voorzien in drie rapportages per tranche per schooljaar: startrapportage, tussenrapportage en rapportage over het betreffende schooljaar. Uit reacties van onder ander leden van de begeleidingscommissie is voorjaar 2009 gebleken dat dit wellicht wat veel van het goede is. Liever heeft men een beperkter aantal rapportages in een schooljaar waarbij dan meer wordt ingezoomd op (nader te bepalen) belangrijke thema's.

In het laatste hoofdstuk wordt ingegaan op de vraag hoe deze keuzen doorwerken op de inrichting van de VM2-monitor voor de komende periode.

1.3 Vraagstelling van en werkwijze bij deze rapportage

In de tussenrapportage over de eerste tranche is geconstateerd dat eind 2008 nog geen volledig beeld bestaat over de inhoud van deze VM2-trajecten, omdat op dat moment bij een aanzienlijk deel ervan de ontwikkeling van het traject feitelijk nog moet starten. Tegen die achtergrond wordt geconcludeerd dat het raadzaam is in pijler 3 nogmaals te kijken naar de stand van zaken naar de inhoudelijke en procesmatige ontwikkeling van de experimenten, om zo iets beter in het vizier te krijgen wat het concept van het VM2-traject bij deze experimenten inhoudt.

Eveneens wordt in de tussenrapportage opgemerkt dat in de zomer van 2009 de data over leerlingen moet worden geactualiseerd, aangezien de leerlinggegevens van enkele experimenten nog niet in de tussenrapportage zijn meegenomen.

Om die reden wordt in het voorjaar van 2009 als vraagstelling voor de dataverzameling gehanteerd:

Wat is aan het eind van het schooljaar 2008-2009 de stand van zaken bij de experimenten eerste tranche, voor wat betreft de leerlingen en hun kenmerken, de inhoudelijke keuzen en de procesmatige voortgang die in de experimenten wordt gemaakt?

Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag is langs twee lijnen data verzameld.

Vragenlijst onder experimenten eerste tranche

De experimenten eerste tranche is eind mei 2009 per e-mail een vragenlijst toegestuurd met het verzoek deze ingevuld mee te nemen naar het interview (zie hierna). In nagenoeg alle gevallen is de ingevulde vragenlijst inderdaad bij het interview overhandigd.

Interviews met de experimenten eerste tranche

De experimenten eerste tranche hebben medio mei 2009 bericht ontvangen dat zij worden uitgenodigd voor een interview over de stand van zaken. De interviews hebben gedurende zeven dagen plaatsgevonden op vier locaties. Met de experimenten waarmee door omstandigheden het interview geen doorgang kon vinden, hebben begin juli gesprekken plaatsgevonden op een centraal gelegen locatie.

In totaal hebben 27 interviews plaatsgevonden met 38 experimenten; met één experiment heeft geen interview plaatsgevonden (LMC Veenoord), dit experiment heeft wel de vragenlijst ingeleverd via een collega-school.

Van de interviews zijn samenvattende gespreksverslagen opgesteld. Daarbij is met name de informatie weergegeven die niet reeds is verstrekt in de vragenlijst. De concept-gespreksverslagen zijn aan de geïnterviewden ge-e-mailed met het verzoek deze op eventuele onjuistheden te corrigeren. Aansluitend zijn deze vastgesteld.

De interviews zijn overigens in overleg met de experimenten steeds bijgewoond door de landelijk projectmanager. De informatie uit de interviews en de gespreksverslagen zijn met toestemming van de geïnterviewden ook benut voor verslaglegging door de projectmanager aan OCW/LNV over de stand van zaken per afzonderlijk experiment.

In de hoofdstukken die volgen wordt steeds aangegeven of de gepresenteerde data afkomstig zijn uit de vragenlijst dan wel uit de interviews.

2 Leerlingen eerste tranche getalsmatig in beeld

In de *tussenrapportage eerste tranche* van begin 2009 is een getalsmatig overzicht opgenomen van de leerlingen die in 2008-2009 meedoen aan de VM2-experimenten². Eén en ander op basis van de 1 oktober-telling van CFI.

Daarbij is aangetekend dat in dat overzicht de gegevens van een aantal experimenten nog niet waren opgenomen. Ten eerste betrof het een aantal experimenten bij wie de registratie van de leerlingen rond die datum nog niet helemaal adequaat was verlopen; ten tweede waren ook nog niet opgenomen de leerlingen van de experimenten die via de bezwaarprocedure alsnog toestemming hebben gekregen tot deelname.

Op basis van de meting van CFI in het voorjaar van 2009 beschrijven we in dit hoofdstuk dan ook voor de volledigheid het bijgestelde overzicht van de leerlingen die participeren in de VM2-experimenten eerste tranche.

Daarbij volgen we hetzelfde stramien als uit de tussenrapportage uit maart 2009. Lezers die bekend zijn met deze tussenrapportage wordt geadviseerd bij paragraaf 2.3 verder te lezen aangezien paragraaf 2.1 en 2.2 op hoofdlijnen dezelfde informatie bevat – maar nu geactualiseerd - als reeds in de tussenrapportage is beschreven.

2.1 Leerlingenkenmerken

In totaal doen volgens de CFI-gegevens in 2008-2009 1030 leerlingen mee aan de VM2-experimenten eerste tranche.

Aan de experimenten eerste tranche wordt door meer jongens (54%) dan meisjes (46%) deelgenomen (zie tabel 2.1). Landelijk gezien bestaat de basisberoepsgerichte leerweg voor 56% uit jongens en voor 44% uit meisjes³. De VM2-experimenten lopen op dit punt dus nauwelijks uit de pas met het landelijke patroon.

Van de VM2 leerlingen staat 41% in de eerste tranche geregistreerd als autochtone leerling, tegenover 59% als allochtoon. Onder de leerlingen met een allochtone herkomst bevinden zich vooral jongeren met Marokkaanse (17%), Surinaamse (10%) en Turkse (14%) etniciteit.

De basisberoepsgerichte leerweg bestaat landelijk uit 68% autochtone leerlingen en voor 32% uit allochtone leerlingen⁴. In de VM2-experimenten zijn allochtone leerlingen duidelijk oververtegenwoordigd; een mogelijke verklaring hiervoor is dat veel VM2-experimenten eerste tranche in het westen van het land plaatsvinden (Amsterdam, Rotterdam, Utrecht).

² Zie ook Schoonhoven, R. van (2009), Experiment in ontwikkeling. Tussenrapportage eerste tranche VM2, jaar 1. Amsterdam/Den Bosch: Expertisecentrum beroepsonderwijs.

³ Bron: CBS (2008), p. 168.

⁴ Bron: CBS (2008), p. 168.

Tabel 2.1: Leerlingenkenmerken, algemeen

		Percentage (n=1030)
<i>Geslacht</i>	Jongen	54,1%
	Meisje	45,9%
	Totaal	100,0%
<i>Leeftijd</i>	14 jaar (-)	39,5%
	15 jaar	51,9%
	16 jaar (+)	8,6%
	Totaal	100,0%
<i>Etniciteit</i>	Autochtoon	41,1%
	Westers allochtoon	6,9%
	Turks	14,2%
	Marokkaans	16,6%
	Surinaams	9,5%
	Antilliaans	2,6%
	Overig niet-westers	8,5%
	Onbekend	0,6%
	Totaal	100,0%
<i>Indicatie voor leerwegondersteuning</i>	Geen lwoo-indicatie	29,5%
	Wel lwoo-indicatie	69,1%
	Onbekend	1,4%
	Totaal	100,0%

Voor 69% van de leerlingen in de VM2-experimenten in de eerste tranche beschikt de school over een indicatie voor leerwegondersteuning (lwoo). Dit percentage lwoo-leerlingen is hoger dan het landelijke percentage lwoo in de 3^e klas van het vmbo, dat in 2007 op 57% ligt⁵. Gelet op de doelstelling van de experimenten en de landelijk beoogde doelgroep – leerlingen met een hoger uitvalrisico - is een hoger percentage lwoo in de VM2-experimenten niet zo vreemd.

2.2 Verschillen tussen sectoren en experimenten

De meeste VM2-leerlingen doen mee aan een experiment in de sector Economie (32%), gevolgd door Zorg & Welzijn (26%), Techniek (21%) en Landbouw (19%) (zie tabel 2.2).

Deze percentages liggen dicht in de buurt van de verhoudingen waarin in de zomer van 2008 beschikkingen zijn afgegeven. Ten opzichte van de landelijke verdeling van leerlingen basisberoepsgerichte leerweg (bb) naar sectoren, betekent dit wel dat de sectoren Economie en Landbouw in de eerste tranche oververtegenwoordigd zijn, en de sectoren Techniek en Zorg & Welzijn ondervertegenwoordigd. Dit gegeven is ook al in de start- en tussenrapportage eerste tranche gesignaleerd.

⁵ Bron: Kerncijfers OCW 2003-2007, p. 77.

Tabel 2.2: Leerlingen naar sector

	Landelijk BB	Beschikkingen 2008 Percentage (n=1156)	Eerste tranche, voorlopige cijfers Percentage (n=677)	Eerste tranche, definitieve cijfers Percentage (n=1030)
Economie	23%	33,0%	26,3%	31,6%
Landbouw	14%	21,0%	28,5%	18,7%
Techniek	31%	20,0%	24,4%	21,1%
Zorg en welzijn	32%	26,0%	20,8%	26,2%
Intersectoraal	-	0,0%	0,0%	2,4%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

In tabel 2.3 is een bijgesteld overzicht opgenomen van leerlingkenmerken naar sector. Net als in de tussenrapportage blijkt ook nu dat deze kenmerken tussen sectoren sterk verschillen.

Tabel 2.3: Leerlingkenmerken naar sector (n=1030)

	Economie	Landbouw	Techniek	Zorg & welzijn	Intersectoraal
<i>Geslacht</i>					
Jongen	56.3%	53.9%	96.8%	13.7%	92.0%
Meisje	43.7%	46.1%	3.2%	86.3%	8.0%
<i>Leeftijd</i>					
14 jaar (-)	38.5%	40.9%	39.6%	39.3%	44.0%
15 jaar	51.1%	53.9%	51.6%	51.9%	52.0%
16 jaar (+)	10.4%	5.2%	8.8%	8.9%	4.0%
<i>Etniciteit</i>					
Autochtoon	18.5%	87.0%	35.0%	38.1%	64.0%
Allochtoon	81.5%	13.0%	65.0%	61.9%	36.0%
<i>Lwoo</i>					
Geen lwoo	37.5%	26.4%	31.8%	21.9%	12.0%
Wel lwoo	61.2%	73.6%	65.9%	76.3%	88.0%
Onbekend	1.2%	-	2.3%	1.9%	-

De experimenten in de sector techniek worden bijna integraal door alleen jongens gevolgd (97%). De experimenten Zorg & Welzijn bestaan voor een groot deel uit meisjes (86%). 82% van de leerlingen in de economie-experimenten heeft allochtone 'wortels', terwijl 87% van de leerlingen in de landbouwexperimenten van autochtone herkomst is. Het percentage lwoo-leerlingen ligt in de sectoren landbouw en vooral zorg & welzijn hoger dan gemiddeld (69%).

In tabel 2.4 is het bijgestelde overzicht van leerlingkenmerken per experiment opgenomen⁶.

⁶ De VM2-leerlingen van het Farelcollege en Merewadecollege zijn om technische redenen niet in het overzicht opgenomen.

Tabel 2.4: Overzicht leerlingkenmerken per experiment eerste tranche, schooljaar 2008-2009

	Sector	# ll	Geslacht		Leeftijd				Etniciteit		Lwoo	
			Jongen	Meisje	13 jaar	14 jaar	15 jaar	16 jaar	Autochtoon	Allochtoon	Geen	Wel
06 MSA	Economie	19	53%	47%	0%	32%	26%	32%	0%	100%	39%	61%
08 Zomerhof 02VG	Economie	25	64%	36%	0%	24%	72%	1%	0%	100%	36%	64%
08 Zomerhof 25LP	Economie	21	57%	43%	5%	43%	52%	0%	69%	31%	81%	19%
09 Midden Brabant College	Intersectoraal	25	92%	8%	0%	44%	52%	4%	64%	36%	12%	88%
10 Arentheem College	Zorg & Welzijn	10	10%	90%	0%	30%	60%	10%	40%	60%	10%	90%
11 Arentheem College	Economie	14	43%	57%	0%	50%	43%	7%	29%	71%	29%	71%
12 Clusius College	Landbouw	15	60%	40%	0%	40%	60%	0%	87%	13%	13%	87%
14 Nieuwe Veste	Techniek	18	89%	11%	0%	61%	33%	6%	83%	17%	44%	56%
15 Groenhorst Lelystad	Landbouw	25	36%	64%	0%	36%	56%	8%	84%	16%	8%	92%
16 Groenhorst Maartensdijk	Landbouw	39	46%	54%	0%	38%	59%	3%	92%	8%	44%	56%
20 ZPC Techniek	Techniek	25	100%	0%	4%	36%	60%	0%	8%	92%	36%	64%
21 ZPC De Waal LMC	Economie	10	70%	30%	0%	50%	40%	10%	20%	80%	10%	90%
22 ZPC Veenoord LMC	Economie	6	83%	17%	0%	50%	17%	33%	0%	100%	17%	83%
26 Calvijn Junior College	Zorg & Welzijn	26	15%	85%	0%	35%	58%	8%	0%	100%	15%	85%
27 Calvijn Junior College	Economie	35	66%	34%	0%	29%	60%	11%	0%	100%	20%	80%
28 TEC Amsterdam	Techniek	45	98%	2%	0%	38%	47%	16%	2%	98%	20%	80%
29 Waterlant	Economie	15	53%	47%	0%	27%	73%	0%	0%	100%	27%	73%
30 Waterlant	Zorg & Welzijn	16	25%	75%	0%	31%	63%	6%	20%	80%	13%	87%
31 Rosa	Zorg & Welzijn	30	0%	100%	0%	43%	37%	20%	40%	60%	14%	86%
32 Augustinus	Economie	17	47%	53%	0%	29%	53%	18%	0%	100%	38%	63%
33 Augustinus	Techniek	16	87%	13%	0%	31%	69%	0%	0%	100%	38%	62%
34 Augustinus	Zorg & Welzijn	17	47%	53%	12%	24%	65%	0%	0%	100%	31%	69%
35 De Meer	Economie	17	47%	53%	0%	41%	53%	6%	6%	94%	18%	82%

36 Kandinsky EC	Economie	57	58%	42%	0%	39%	49%	12%	23%	77%	56%	44%
37 Kandinsky ZW	Zorg & Welzijn	53	17%	83%	0%	55%	45%	0%	49%	51%	37%	63%
41 Melanchthon	Landbouw	30	67%	33%	0%	43%	57%	0%	80%	20%	50%	50%
45 Groenhorst Ede	Landbouw	55	56%	44%	0%	51%	40%	9%	93%	7%	20%	80%
48 DaCapo College	Economie	12	58%	42%	0%	42%	33%	25%	58%	42%	33%	67%
49 DaCapo College	Techniek	6	100%	0%	0%	17%	50%	33%	50%	50%	33%	67%
53 Scholingsboulevard Enschede (00AH & 17VN)	Zorg & Welzijn	88	8%	92%	0%	38%	53%	8%	64%	36%	21%	79%
54 Scholingsboulevard Enschede (00AH & 17VN)	Techniek	56	100%	0%	0%	45%	41%	13%	70%	30%	36%	64%
55 Scholingsboulevard Enschede (00AH & 17VN)	Economie	55	53%	47%	0%	42%	55%	4%	33%	67%	43%	57%
60 Udens College	Techniek	15	100%	0%	0%	40%	60%	0%	80%	20%	33%	67%
62 Vader Rijn College	Economie	22	50%	50%	0%	55%	41%	5%	0%	100%	18%	82%
63 Vader Rijn College	Techniek	36	94%	6%	0%	31%	67%	3%	11%	89%	29%	71%
64 Vader Rijn College	Zorg & Welzijn	30	13%	87%	0%	23%	57%	20%	7%	93%	17%	83%
67 Citaverde Heerlen	Landbouw	14	36%	64%	0%	29%	71%	0%	86%	14%	7%	93%
68 Citaverde Roermond	Landbouw	15	80%	20%	0%	27%	60%	13%	73%	27%	20%	80%

2.3 Voortgang van het leerproces van de leerlingen 2008-2009

De experimenten is in juni 2009 in de vragenlijst gevraagd aan te geven of zij zicht hebben op de voortgang van het leerproces van de leerlingen na één jaar VM2. Met andere woorden: hoeveel leerlingen gaan over naar het volgende leerjaar, hoeveel blijven zitten of gaan iets anders doen?

Van zo'n 90% van de VM2-leerlingen hebben de experimenten een verwachting uitgesproken. Van 105 leerlingen (10%) is in juni 2009 de voortgang nog niet bekend.

In tabel 2.5 is deze *voortgangsverwachting* in cijfers samengevat.

Tabel 2.5: Verwachte voortgang van leerlingen eerste tranche na één jaar VM2

	#	%
• Naar tweede leerjaar VM2	703	68%
• Naar vierde leerjaar kaderberoepsgerichte leerweg	62	6%
• Naar vierde leerjaar basisberoepsgerichte leerweg	54	5%
• Naar andere school (bijv. door verhuizing)	21	2%
• Doubleren binnen VM2	18	2%
• Naar andere sector binnen VM2-experiment	18	2%
• Naar AKA/niveau 1 traject op het vmbo	13	1%
• Naar AKA/niveau 1 traject op het mbo	12	1%
• Naar niveau 2 opleiding op mbo-locatie	11	1%
• Naar het praktijkonderwijs	5	1%
• Uitvallers	8	1%

Van veruit de meeste leerlingen (68%) wordt verwacht dat zij in 2009-2010 doorgaan met het volgende leerjaar van het VM2-experiment.

Een groep van 62 leerlingen (6%) stroomt waarschijnlijk door naar een hoger niveau in de kaderberoepsgerichte leerweg. Nog eens 5% stapt over naar een gewone basisberoepsgerichte leerweg.

Daarnaast zijn er leerlingen die verhuizen, zitten blijven in VM2 (als de school ook een tweede tranche experiment heeft), of overstappen op een niveau 1 of 2 opleiding op het mbo. Slechts 1% van de leerlingen valt naar verwachting van de scholen uit als vsv'er.

Als we op basis van deze voortgangsverwachting inschatten hoeveel leerlingen op 1 oktober 2009 nog in het VM2-experiment zitten, dan zijn dat: degenen die doorgaan met het tweede jaar VM2 (703), doubleren binnen VM2 (18) en naar een andere sector overstappen (18), tezamen 739 leerlingen.

Een deel van de 105 leerlingen waar in juni nog geen voortgangsverwachting van bekend was - waarschijnlijk ruim 70% daarvan (76) - zal daar nog bijkomen, waarmee in 2009-2010 in de eerste tranche ruim 800 VM2-leerlingen zal tellen.

Opgemerkt moet worden dat dit een ander beeld is dan de verwachting die de VM2-experimenten in de zomer van 2008 uitspraken⁷. In de destijds ingediende aanvragen meldden zij dat inzet was dat aan het eind van het schooljaar 2008-2009 veruit de meeste leerlingen zouden doorstromen naar het volgende leerjaar van de leergang. Een doelstelling was dat deze zomer weinig tot geen leerlingen de leergang zouden verruilen voor regulier vmbo of mbo. Op grond van de voortgangsverwachting moeten we echter constateren dat komend schooljaar circa 20% van de leerlingen die gestart zijn met VM2, komend schooljaar overstapt op een andere leerroute⁸.

Uit de interviews met de scholen komen verschillende redenen naar voren waarom dat zo is. De meeste redenen hebben te maken met het belang van de leerling: dat het voor hem of haar bij nader inzien beter is de schoolloopbaan op een andere wijze voort te zetten:

- Er zijn leerlingen die inmiddels hebben aangegeven dat de beroepsrichting ze eigenlijk niet aanstaat, dat ze liever een ander traject of een andere sector willen doen, en/of gewoon niet op hun plek blijken te zitten bij VM2.
- Het niveau is voor de leerling bij nader inzien toch te hoog; het betreft dan vooral leerlingen die in de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo zijn ingestroomd met een indicatie praktijkonderwijs.
- In de eerste tranche zijn in het najaar van 2008 per abuis ook leerlingen met een profiel kaderberoepsgerichte leerweg ingeschreven; die komen dus in 2009-2010 niet meer in de telling terug want zij 'stromen op' naar de kaderberoepsgerichte leerweg.

Een tweede type reden is dat mede door het relatief laat afgeven van de beschikkingen niet ieder experiment tijdig de ouders en leerlingen duidelijk heeft kunnen maken wat het experiment inhoudt; sommige leerlingen en ouders hebben nu aangegeven dat zij niet aan het VM2-experiment willen meedoen. Deze leerlingen stappen met ingang van het schooljaar 2009-2010 over naar de reguliere basisberoepsgerichte leerweg.

Het betreft bij dit alles expliciet *verwachtingen* van de school omtrent het vervolg van de onderwijsloopbaan van de leerling. De schoolloopbaangegevens van CFI zullen gedurende het experiment inzichtelijk moeten maken of en in hoeverre deze verwachtingen worden ingelost. Op basis van de oktobergegevens van CFI eind 2009 zal inzichtelijk worden hoeveel leerlingen *feitelijk* verder zijn gegaan met het VM2-traject. Dan zijn ook vergelijkingen mogelijk tussen de VM2-leerlingen en gewone bb-leerlingen.

In een enkel interview wordt overigens aangegeven dat het nog een klus wordt de leerlingen ná het vmbo-examen in het voorjaar van 2010 toch terug te laten komen voor het mbo-deel. Zij signaleren bijvoorbeeld:

"Leerlingen die echt al weten welke mbo-opleiding ze willen doen, houd je niet tegen."

"De meesten zijn binnen gekomen met als doel zo snel mogelijk een vmbo-diploma te halen en vervolgens door te stromen naar iets anders."

"Ouders weten dat leerlingen na het vierde jaar doorgaan met een mbo-traject, maar dat wil een deel eigenlijk niet. (...) Er is nu ongeveer 50% die wel door wil, de verwachting is dat de andere 50% ook nog wel bereid gekregen wordt."

⁷ Zie Schoonhoven, R. van (2008), Een vertrouwd begin – startrapportage eerste tranche monitor leergang VM2. Amsterdam: Max Goote Kenniscentrum.

⁸ De onderwijsloopbaan van alle 1030 leerlingen eerste tranche zal overigens gedurende de gehele looptijd van het experiment worden gemonitord.

“Er wordt op gehoopt dat deze leerlingen naar het mbo door zullen stromen, maar in principe zijn ze vrij om naar een andere school door te stromen. Er kan nog niet ingeschat worden hoe groot het deel is dat zal blijven, er klinken hele verschillende geluiden.”

De kans op ‘weglek’ van leerlingen uit het VM2-experiment na het vmbo-examen in het voorjaar van 2010 speelt overigens vooral – maar niet alleen - bij de experimenten in de sector groen. Van leerlingen in de sector groen wordt gezegd dat zij minder vaak verwant doorstromen vanuit het vmbo naar het mbo dan vmbo-leerlingen in andere sectoren. De VM2-experimenten in de groene sector willen het experiment mede benutten méér leerlingen door te laten stromen naar het mbo in dezelfde sector, maar of dat ook over de gehele linie gaat lukken is nog de vraag.

Dat meer leerlingen dan verwacht in het schooljaar 2009-2010 door hun overstap op een andere onderwijsvorm geen onderdeel meer zullen zijn van het VM2-experiment eerste tranche, vormt een belangrijk aandachtspunt voor de monitor. Enerzijds is sprake van een ‘weglek’ uit het experiment die in het belang is van de leerling is en van een meer structureel onderwijsloopbaanpatroon in de sector groen. Anderzijds geldt dat naarmate minder leerlingen in het VM2-experiment behouden blijven, de kracht van toekomstige uitspraken over kwantitatieve rendementen navenant afneemt. Om die reden lijkt het verstandig komende periode dit punt met de experimenten eerste tranche nadrukkelijk bespreekbaar te maken. We komen daar aan het eind van deze rapportage nog op terug.

3 Inhoudelijke ontwikkeling 2008-2009

In de zomer van 2008 formuleren de eerste tranche experimenten in de aanvragen voor het experiment hun voornemens. Deze zijn kort en goed – zoals beschreven in de *startrapportage eerste tranche* - dat men inhoudelijk dicht bij het bestaande en vertrouwde (vmbo-)aanbod wenst te blijven. Dit houdt het volgende in:

- Men selecteert leerlingen voor VM2 op basis van instroom in de basisberoepsgerichte leerweg (inclusieve doelgroep); slechts bij enkele experimenten selecteert men de leerlingen op specifieke beroepswensen en/of op hun motivatie of vermogen de leergang aan te kunnen (exclusieve doelgroep).
- De meeste experimenten gaan uit van een cursusduur die op maat van de leerling wordt toegesneden (individuele differentiatie); enkele experimenten kiezen voor een standaard cursusduur van drie jaar.
- Men hanteert overwegend de vmbo-examenprogramma's als richtsnoer voor het programmeren van het VM2-traject.
- Het vmbo-examen wordt in de meeste gevallen als standaard 'tussentoets' voor alle deelnemende leerlingen ingebouwd in het VM2-traject.

Eind 2008 heeft in het kader van de monitor een interview met alle experimenten eerste tranche plaatsgevonden. De resultaten staan beschreven in de *tussenrapportage eerste tranche*, uit begin 2009. Daaruit blijkt dat de experimenten inhoudelijk gezien doorgaans hun plannen uitvoeren zoals beschreven in de aanvragen: men blijft dicht bij de vertrouwde onderwijsconcepten.

Opvallend is dat bij de meeste experimenten zich vraagstukken blijken voor te doen rondom determinatie en keuzeprocessen van de leerlingen. In meerdere opzichten speelt dit vraagstuk, te weten:

- het wel of niet determineren van leerlingen naar het VM2-traject, eind tweede leerjaar vmbo;
- het – al dan niet in samenhang daarmee – determineren van leerlingen naar sector en niveau;
- de keuze voor een mbo-kwalificatiedossier (crebo-nummer) gedurende het VM2-traject.

Een tweede inhoudelijk aandachtspunt is gelegen in het wel of niet handhaven van het vmbo-examen. Hoewel de meeste experimenten bij hun keuze blijven dat wel te doen, is in teams wel de discussie gaande over de meerwaarde ervan. Een belangrijke reden om het vmbo-examen te handhaven is op dat moment vooral gelegen in de wensen van ouders en de publieke opinie. Daar waar men een opleiding in de richting van het vmbo-diploma verwacht, kun je in de beleving van de experimenten niet 'zomaar' iets anders gaan doen. Een tweede reden is dat men na het vierde leerjaar vmbo voor leerlingen de mogelijkheid wil openhouden over te stappen naar een andere sector. Dat is eenvoudiger te realiseren mét vmbo-diploma dan zonder. Een derde reden is gelegen in het pedagogisch-didactische proces. De school vindt het goed om met de leerling toe te werken naar een duidelijk doel, maar een 'succes'. Het vmbo-examen past daar goed bij.

Hoe is aan het eind van het schooljaar 2008-2009 de inhoudelijke stand van zaken bij de experimenten? Blijven bepaalde keuzen gehandhaafd of zien we dat de experimenten tot andere inzichten komen?

We beschrijven in dit hoofdstuk de stand van zaken op de volgende elementen:

- Doelgroep en determinatie
- Cursusduur
- Programmeringskaders: vmbo of mbo
- Stages, contacten met bedrijven en kenniscentra
- Vmbo-examen: afnemen of overslaan
- Communicatie met ouders.

Als basis voor de beschrijving dienen steeds de antwoorden van de experimenten op de vragenlijst en de interviews die in juni 2009 hebben plaatsgevonden. In de tekst is steeds aangegeven uit welke bron de gegevens afkomstig zijn.

Aan het eind van het hoofdstuk staan we stil bij de vraag of samenhangen zijn aan te wijzen tussen bepaalde inhoudelijke keuzen die de experimenten maken.

3.1 Doelgroep en determinatie

In de vragenlijst is aan de experimenten gevraagd aan te geven of men met een bijzondere doelgroep voor VM2 werkt (exclusief) – bijvoorbeeld: leerlingen met een duidelijke beroepswens of een groter risico op uitval - of dat men kiest voor een meer algemene doelgroep (inclusief) – bijvoorbeeld: alle leerlingen die kiezen voor een bepaald beroepsgericht programma?

Veruit de meeste experimenten (29; 77%) geven aan te kiezen voor een algemene, overwegend inclusieve doelgroep (zie tabel 3.1). Acht experimenten melden dat zij kiezen voor een (overwegend) exclusieve doelgroep (20%).

Tabel 3.1: Typering doelgroep

	#	%
• Inclusief	25	64%
• Meer inclusief dan exclusief	5	13%
• Meer exclusief dan inclusief	4	10%
• Exclusief	4	10%
• Onbekend	1	3%

Waar leggen de experimenten het moment van determinatie van de leerling naar sector en niveau, is dat vroeg - aan het einde van het tweede leerjaar vmbo - of laat - aan het begin van het vierde leerjaar van het vmbo?

De meeste experimenten melden in de vragenlijst dat zij vroeg determineren (24; 61%, zie tabel 3.2). Er zijn echter ook tien experimenten (26%) die pas aan het begin van het vierde leerjaar bepalen welke sector en welk niveau de leerling gaat volgen.

Tabel 3.2: Tijdstip determinatie

	#	%
• Eind tweede leerjaar vmbo	24	61%
• Eerste helft derde leerjaar vmbo	1	3%
• Tweede helft derde leerjaar vmbo	3	8%
• Begin vierde leerjaar vmbo	10	26%
• Onbekend	1	3%

Bij de interviews blijkt – net zoals dat eind 2008 het geval was – ten eerste dat de experimenten niet op voorhand hadden verwacht dat een VM2-traject relatief zware doorwerking zou hebben op de determinatie van leerlingen in hun school. De ‘worsteling’ die sommige experimenten daarbij doormaken heeft te maken met het in hun geval slechts beschikbaar zijn van één of enkele crebo-nummers voor het mbo-deel en het feit dat de leerlingen aan het begin van het derde leerjaar vmbo nog zo jong zijn. Als in zo’n ‘smalle’ variant de insteek ook nog eens is te komen tot een cursusduur van drie jaar, ontstaat de vraag of het in een dergelijk traject wel gaat lukken de leerling – mede gelet op zijn leeftijd – wel de juiste beroepshouding bij te brengen?

Ten tweede komt naar voren dat het gaat om onderling samenhangende keuzen rondom de doelgroep (inclusief of exclusief) en het moment waarop het VM2-traject meer beroepskwalificerend van aard wordt (vroeg of laat).

Bij trajecten met een *inclusieve doelgroep* (*‘alle bb-leerlingen doen VM2’*) en een *late overgang naar beroepskwalificerend*, gaat het bij determinatie vooral om de vraag of leerlingen naar het niveau van de leerweg en de beroepsgerichte vakken op de juiste plek terecht komen. In feite gaat het dan om dezelfde determinatieproblematiek die zich regulier ook voordoet, zij het dan nu in VM2-context.

“In het hele tweede leerjaar wordt gevolgd of leerlingen wel of geen basisberoepsgerichte leerweg gaan volgen. Aan het eind van het tweede leerjaar wordt hier de keuze in gemaakt. Het VM2-traject wordt hierbij als een kans benoemd, niet als een keuze.”

“Eind tweede leerjaar snuffelen de leerlingen bij de diverse sectoren. Dat is regulier beleid. Meestal weten leerlingen al dat ze bijvoorbeeld motorvoertuigen gaan doen. Maar soms kunnen ze het niet, maar willen ze toch iets met techniek doen. Daarnaast zijn ze gedetermineerd op basis. Er is een aparte kadergroep.”

Wel is het de bedoeling dat de leerlingen in het VM2-traject worden toe geleid naar de keuze voor een mbo-kwalificatie, een ‘crebo-nummer’. D e determinatie moet bij deze experimenten de komende periode nog plaatsvinden.

“Leerjaar drie tot en met vier worden gebruikt voor het bepalen wat een leerling wil gaan doen. Eind leerjaar vier moet deze keuze duidelijk zijn.”

“In het concept wordt waarschijnlijk wel afgesproken dat een leerling ten minste ook een periode de andere sectoren moet hebben geprobeerd. (...) Het is de kunst om een zo’n breed mogelijk aanbod op verschillende niveaus te hebben, zodat het voor de leerlingen interessant blijft om meerdere perioden in hetzelfde sectorbedrijf te zitten.”

“Alle leerlingen zitten in het VM2-traject. Welke leerlingen er uiteindelijk in door gaan is nog niet duidelijk. Die keuze wordt zo lang mogelijk uitgesteld.”

“In januari van het tweede jaar maken de leerlingen een keuze voor een versmalling, uitgaande van een traject van drie jaar. Dan hebben ze al flink wat buitenschoolse activiteiten gehad. (...) De loopbaanbegeleider zorgt ervoor dat de leerlingen goed hun keuze in de richting van een crebo kunnen maken.”

Bij trajecten met een *exclusieve doelgroep en een vroege overgang naar beroepskwalificerend* gaat het om meerdere determinatievragen die min of meer tegelijkertijd spelen:

- Zit de leerling qua niveau van de leerweg en het beroepsgerichte vak op de juiste plek?
- Voldoet de leerling aan de specifieke doelgroepcriteria voor het VM2-concept van de school?
- Kiest de leerling in het VM2-traject de mbo-opleiding (crebo-nummer) die bij hem of haar past?

Een aantal experimenten merkt op dat deze determinatieprocessen voor zowel de leerlingen als de docenten niet makkelijk zijn:

“Dus we moesten op twee dingen determineren: het profiel van de leerling (cognitief zwakke leerling die gebaat is bij veel praktijk en ook risicoleerling is) en of die leerling dan iets wil doen in deze sector. Keuzes kunnen ook nog veranderen.”

“Leerlingen wisselen nog erg met hun keuze. Die keuze blijkt toch wel moeilijk te zijn, want leerlingen moeten een beroepskeuze gaan maken en daarnaast ook nog bedenken op welke manier ze dat willen. Die twee keuzes tegelijk is ingewikkeld voor leerlingen.”

“Determinatie is lastig. Veel docenten weten soms ook niet goed wat het beste is voor de leerling.”

3.2 Cursusduur

Ruim de helft van de experimenten eerste tranche (21; 54%, zie tabel 3.3) bepaalt op individuele basis de cursusduur van het VM2-traject. In totaal 11 experimenten (28%) kiezen voor een standaard cursusduur van 3 jaar. Dat is aanzienlijk meer dan een jaar geleden, toen bij de aanvragen slechts 2 experimenten (6%) dat voornemen hadden. Meer experimenten hebben op dit punt hun keuze inmiddels blijkbaar gemaakt.

Tabel 3.3: Cursusduur: vergelijking standpunt bij aanvraag VM2 met standpunt juni 2009

	Standpunt bij aanvraag VM2		Standpunt juni 2009	
	#	%	#	%
• Standaardcursusduur 3 jaar	2	6%	11	28%
• Standaardcursusduur 4 jaar	2	6%	4	10%
• Individuele differentiatie	23	63%	21	54%
• Nog geen definitieve keuze gemaakt	9	25%	2	5%
• Onbekend	0	0%	1	3%

Gevraagd is ook het VM2-traject qua cursusduur zelf te karakteriseren op een continuüm van ‘uniform’ naar ‘maatwerk’. We zien dan grosso modo hetzelfde antwoordpatroon terugkomen: 36% van de experimenten kenschetst zichzelf als ‘uniform’ (38% kiest in tabel

3.3 voor 'standaard') en 61% als 'maatwerk' (54% in tabel 3.3 voor 'individuele differentiatie').

Uit de interviews komt naar voren dat de experimenten die kiezen voor differentiatie, daarbij het verloop van de individuele leerloopbaan voor ogen hebben:

"Er wordt uitgegaan van individuele leerlingen, dus het kan zijn dat sommige leerlingen er twee en half jaar of drie en een half jaar over doen, maar het programma gaat uit van drie jaar."

"Dit is erg afhankelijk van de leerling zelf. De één zal competenties sneller onder de knie hebben dan de ander. Het is juist heel belangrijk dat een leerling op een eigen tempo de leerlijn kan doorlopen. Het zal moeten blijken hoe lang leerlingen hiervoor nodig hebben."

"In principe wordt uitgegaan van een programma van twee jaar na het vmbo-examen. (...) De mogelijkheid om het korter te maken moet er zeker zijn, individueel. We willen de leerlingen zo goed mogelijk kwalificeren."

De experimenten die kiezen voor een standaard cursusduur van drie jaar, zien de waarde daarvan vooral gelegen in de versnelling die dit oplevert voor de leerling, bijvoorbeeld:

"Het VM2-traject wordt ingezet op drie en een half jaar, zodat de leerlingen straks in januari met een startkwalificatie de markt op gaan. Omdat er in januari minder jongeren de arbeidsmarkt opgaan dan in de zomerperiode hebben ze meer kans op een baan."

Experimenten die kiezen voor een cursusduur van vier jaar halen daarbij ook pedagogisch-didactische argumenten aan:

"Het mbo programma richt zich erg op werk en daar vinden we de leerling eigenlijk nog wel erg jong voor. We willen die leerling graag nog wat algemene ontwikkeling bij leren. We zitten nog niet te sturen op het versnellen."

"We hebben voor VM2 ingezet op de zwakke leerlingen die meer zorg nodig hebben. We gaan er eigenlijk van uit dat de leerlingen niet kunnen versnellen, maar gewoon in vier jaar een startkwalificatie halen."

"De leerlingen blijken in het mbo vaak te struikelen op de beroepshouding, niet zozeer op leerresultaten. De nadruk wordt dus gelegd op het ontwikkelen van een goede beroepshouding. Vandaar dat er niet standaard wordt uitgegaan van drie jaar, maar we ons richten op het ontwikkelen van die beroepshouding in vier jaar voor de leerlingen die dat nodig hebben."

Er zijn ook andere overwegingen die meespelen in het bepalen van de cursusduur van het VM2-traject. Eén experiment merkt op dat in de betreffende branche rond de jaarwisseling nauwelijks arbeidsplaatsen zijn te vinden; een traject van drie en een half jaar heeft dan weinig zin:

"Het heeft geen zin om leerlingen in drie en een half jaar af te leveren en ze vervolgens te laten zwemmen. Gevolg voor de cursusduur is dat deze vier jaar zal zijn."

Een ander experiment merkt op dat versnellen alleen zin heeft als de leerlingen direct aansluitend door kunnen met een niveau 3 opleiding. Het mbo moet dergelijke tussentijdse instroom dan ook wel mogelijk maken:

"Bij het roc is het bij verzorging niet meer mogelijk om tussentijds in te stromen, dus dan heeft het weinig zin om een versneld programma te hebben. Dat is een knelpunt."

3.3 Programmering vanuit vmbo- of mbo-kaders?

Een volgende keuze is of men bij het programmeren van het VM2-traject als leidraad kiest voor de vmbo-examenprogramma's of voor de mbo-kwalificatiedossiers?

Vijftien experimenten (38%; zie tabel 3.4) kiezen als leidraad de vmbo-examenprogramma's. Ruim de helft van de experimenten (22; 57%) kiest het mbo-kwalificatiedossier als richtsnoer bij de programmering.

Tabel 3.4: Programmering leergang

	#	%
• Geënt op vmbo-examenprogramma's	2	5%
• Voornamelijk geënt op vmbo-examenprogramma's; minder op mbo-kwalificatiedossiers	13	33%
• Voornamelijk geënt op mbo-kwalificatiedossier; minder op vmbo-examenprogramma's	12	31%
• Geënt op mbo-kwalificatiedossiers	10	26%
• Onbekend	2	5%

Uit de interviews komt naar voren dat een deel van de experimenten er in het kader van het VM2-traject voor kiest het beroepsgerichte deel te intensiveren, door middel van bijvoorbeeld extra uren en stages:

"De leerlingen in het vierde jaar krijgen vier uur meer beroepsvorming."

"Grootste verschil met de reguliere groep is het feit dat de leerlingen meer met en in de praktijk bezig zijn. Op die manier nemen de leerlingen de theorie ook veel beter op."

"Door de stage en de VM2-uren in leerjaar drie wordt het programma eerder beroepsgericht."

"We hebben ingezet op intensivering van de basisberoepsvaardigheden. Omdat met name de bb-leerlingen daar veel behoefte aan hebben."

"Een docent is ingehuurd om zes uur per week extra aandacht te besteden aan de beroepsvaardigheden."

Tegelijkertijd denkt men ook na over de algemeen vormende component:

"Daarnaast is ingezet op de avo-vakken Nederlands en Engels. Het accent is in de loop van het jaar verschoven naar de exacte vakken wiskunde en natuurkunde."

"Bij vakken als Nederlands en Wiskunde zal gekeken worden naar wat echt nodig is om de leerling verder te brengen en een goede, positieve beroepshouding te creëren. (...) Daar zal aan gewerkt worden, niet alleen in de beroepsgerichte vakken, maar ook bij Nederlands en Wiskunde. Het totaalplaatje moet kloppen."

"Taal en rekenen is een speerpunt binnen het beleid. Idee erachter is dat het niveau vanzelf hoger wordt doordat de leerlingen de activiteiten kunnen relateren aan de dingen die ze nodig hebben, gemotiveerder worden en dus sneller door het programma gaan."

In de vragenlijst is ook gevraagd of in het aanstaande tweede leerjaar van het VM2-traject een verschuiving plaatsvindt naar een sterker beroepsgericht dan wel algemeen vormend

karakter? Bij de helft van de experimenten blijft die verhouding gelijk (19; 49%, zie tabel 3.6); bij een groot deel neemt het beroepsgerichte karakter komend leerjaar toe (17; 44%).

Tabel 3.6: Verhouding avo/beroepsgerichte deel tweede leerjaar VM2 versus eerste leerjaar VM2

	#	%
• Zelfde verhouding	19	49%
• Beroepsgerichte deel neemt toe in het tweede leerjaar VM2; het avo-deel neemt af	17	44%
• Avo-deel neemt toe in het tweede leerjaar VM2; het beroepsgerichte deel neemt af	2	5%
• Onbekend	1	3%

Het beroepsgerichte deel van het VM2-traject moet naar verloop van tijd logischerwijze veranderen van 'beroepsoriënterend' (vmbo) naar meer 'beroepskwalificerend' (mbo). De experimenten is dan ook gevraagd aan te geven wanneer deze omslag in hun geval plaatsvindt: gebeurt dat vroeg in het traject of pas later?

Bij 16 experimenten (40%) vindt deze overgang in het derde leerjaar vmbo plaats, dus relatief vroeg (zie tabel 3.7). Bij zeven trajecten gebeurt dit in het vierde leerjaar vmbo (18%). Bij een derde van de experimenten wordt het traject pas ná het vierde leerjaar vmbo meer beroepskwalificerend, dus relatief laat.

Tabel 3.7: Omslagmoment beroepsoriënterend naar beroepskwalificerend

	#	%
• Begin derde leerjaar vmbo	8	20%
• Tweede helft derde leerjaar/start vierde leerjaar vmbo	8	20%
• Gedurende vierde leerjaar vmbo	7	18%
• Na het vierde leerjaar vmbo	13	33%
• Onbekend	3	8%

3.4 Stage, contacten met bedrijven en kenniscentra

In het aanstaande leerjaar zullen de leerlingen bij ruim een derde van de experimenten geen noemenswaardige veranderingen merken in het karakter van de stage (14; 36%, zie tabel 3.8). Bij een iets kleiner deel van de experimenten zullen de stages sterker *beroepsoriënterend* zijn (12; 31%) en bij ongeveer een kwart juist sterker *beroepskwalificerend*.

Tabel 3.8: Stageconcept tweede leerjaar VM2 versus eerste leerjaar VM2

	#	%
• Geen veranderingen	14	36%
• Stages krijgen een meer beroepsoriënterend karakter	12	31%
• Stages krijgen een meer beroepskwalificerend karakter	10	26%
• Onbekend	3	8%

Ondanks het economisch tij verwachten de meeste experimenten weinig tot geen problemen te ondervinden bij het vinden van de benodigde stageplaatsen:

“Er zijn niet zoveel VM2-leerlingen, dus het vinden van een stageplek is waarschijnlijk geen probleem.”

“We verwachten geen problemen met het vinden van stageplekken.”

“We hebben geen moeite met het vinden van stagebedrijven.”

“De stageplekken zijn zelf geregeld. Zeker in deze sector bestaat grote behoefte aan stageplekken.”

Enkele experimenten geven aan dat het door de leeftijd van leerlingen of de specifieke sector – met name administratie - wel lastig is stages te vinden:

“De leeftijd van de leerlingen is een probleem, aangezien sommige stages nog niet mogelijk zijn op 15 jarige leeftijd. Men zit daar met VCA.”

“Deze jonge leerlingen hebben nog iets te weinig te bieden voor de bedrijven.”

“We verwachten alleen problemen qua leeftijd. Het gebeuren in de horeca is laat, vaak zijn deze leerlingen daarvoor nog te jong.”

“De administratieve plekken zijn het moeilijkste om daar stages voor te vinden.”

“Bij Handel is er op zich niet zo’n probleem bij het vinden van stageplaatsen, maar bij Administratie op niveau 2 wel. Dat is heel lastig, daar zijn alleen plekken op hogere niveaus te vinden.”

Een enkel experiment geeft aan hinder te ondervinden van verdringing door onder meer de maatschappelijke stage:

“Voor alle sectorvakken is het erg lastig om aan goede stageplekken te komen.

Waarschijnlijk vissen er veel scholen in dezelfde vijver.”

“Bij de sector zorg & welzijn hebben we veel last van de maatschappelijke stage, want die wordt veelal in de zorg uitgevoerd. Daardoor zijn er minder stageplekken over voor de vmbo-leerlingen.”

De stageplaatsen worden vaak gezocht door de docenten zelf, hier en daar in combinatie met (oud-)leerlingen. Stageplekken zoeken via de kenniscentra komt niet of nauwelijks voor. Aangegeven wordt dat het directe contact tussen school en bedrijf vaak het beste resultaat oplevert:

“Gekozen is voor een meer persoonlijke benadering: op bezoek gaan bij bedrijven in plaats van contact leggen via brieven/e-mail.”

“We willen het maatjessysteem invoeren: een leerling koppelen aan een iemand binnen het bedrijf. De maatjes uit het bedrijfsleven worden gevonden via de reeds aanwezige contacten, stages die leerlingen in het derde jaar lopen én de stagebank van het roc.”

In niet alle gevallen zijn de stagebedrijven waar men mee werkt (al) geaccrediteerd door het relevante kenniscentrum. Die accreditatie is wel nodig om de stage mee kunnen te laten tellen als beroepspraktijkvorming (bpv) ten behoeve van de niveau 2 kwalificatie:

“We hebben ook overleg met het kenniscentrum gehad over de eisen waar een stageplaats aan zou moeten voldoen. (...) We zijn het nog niet eens geworden. Wij willen graag laagdrempelige stageplaatsen in de buurt. Deze zijn niet altijd geaccrediteerd.”

“De opzet is dat de bpv in het tweede vm2-jaar meetelt voor het mbo-deel. Maar nog niet alle leerbedrijven zijn op dit moment geaccrediteerd.”

“Een aantal stagebedrijven was nog niet geaccrediteerd, maar die zijn inmiddels door het kenniscentrum bezocht.”

Bij veel experimenten zijn de stagebedrijven al wel geaccrediteerd of is het geen probleem omdat het bpv-deel van het traject sowieso pas ná het vmbo-examen plaatsvindt, in het mbo-deel. De leerlingen maken dan gebruik van de mbo-stagebedrijven:

“In het vmbo zijn dat nog niet altijd geaccrediteerde leerbedrijven. In het mbo deel zijn er wel allemaal geaccrediteerde leerbedrijven. “

“De geaccrediteerde stagebedrijven van het mbo kunnen gebruikt worden voor de VM2 leerlingen.”

In de vragenlijst is aan de experimenten gevraagd of men de contacten met de kenniscentra gaat intensiveren? Bij de meeste experimenten (23; 59%, zie tabel 3.9) is men dat inderdaad van plan. Ter toelichting worden als redenen genoemd: het verkrijgen van geaccrediteerde stageplekken, de accreditatie van stagebedrijven, het uitwisselen van informatie en gebruikmaken van het lesmateriaal van kenniscentra.

Bij een vijfde van de experimenten zijn de contacten met de kenniscentra al prima (8; 20%). Bij nog eens 20% van de experimenten zoekt men geen contact met de kenniscentra of weet men dat niet.

Tabel 3.9: Contacten met kenniscentra

	#	%
• Er zijn reeds uitstekende contacten met kenniscentra	8	20%
• Contacten worden (verder) aangehaald	23	59%
• Er zijn geen contacten en deze worden niet aangehaald	6	15%
• Onbekend	2	5%

Overigens typeren de experimenten de betrokkenheid van de meeste bedrijven als een enigszins 'passieve', consumerende rol (21; 54%, zie tabel 3.10). Bij ruim een derde van de experimenten is sprake van een iets intensiever betrokkenheid van de bedrijven, in de zin van 'stakeholder' (14; 36%).

Tabel 3.10: Typering betrokkenheid bedrijfsleven

	#	%
• Stakeholder	4	10%
• Meer stakeholder dan consument	10	26%
• Meer consument dan stakeholder	12	31%
• Consument	9	23%
• Onbekend	4	10%

3.5 Vmbo-examen: afnemen of overslaan?

Bij de aanvragen uit de zomer van 2008 en uit de tussenrapportage begin 2009 komt naar voren dat de meeste experimenten (74%) van plan zijn om de eerste tranche leerlingen gewoon het vmbo-examen af te nemen. Om te bezien of de experimenten inmiddels wellicht tot andere ideeën zijn gekomen, is in de vragenlijst een vraag opgenomen met dezelfde antwoordmogelijkheden als in de tussenrapportage (zie tabel 3.11).

Tabel 3.11: Wel/geen examen; vergelijking standpunt bij aanvraag VM2 met standpunt juni 2009

	Standpunt bij aanvraag VM2		Standpunt juni 2009	
	#	%	#	%
• Alle leerlingen leggen vmbo-examen af	21	54%	21	54%
• Meeste leerlingen leggen vmbo-examen af	7	18%	8	20%
• Voor elke leerling wordt afzonderlijk beslist of deze het vmbo-examen aflegt	3	8%	2	5%
• De meeste leerlingen leggen geen vmbo-examen af	1	3%	1	3%
• Geen enkele leerling legt vmbo-examen af	6	15%	3	8%
• Weet niet	0	0%	3	8%
• Onbekend	1	3%	1	3%

We zien dat in de zomer van 2009 nog steeds 21 experimenten (54%) van plan is alle VM2-leerlingen het vmbo-examen af te nemen; bij nog eens 8 experimenten (20%) zullen de meeste leerlingen dat ook doen.

We zien wel een verschuiving, en dat is dat drie experimenten van 'geen enkele leerling legt vmbo-examen af' veranderen naar 'weet niet'.

De antwoorden op deze vraag corresponderen qua uitkomst met de vraag het experiment vmbo-examinering te karakteriseren op een dimensie, die loopt van 'standaard afname bij alle leerlingen' tot 'overslaan' (zie tabel 3.12). Driekwart van de experimenten kiest dan voor (voornamelijk) standaard afname (29 experimenten), en 23% voor (voornamelijk) overslaan (9 experimenten).

Tabel 3.12: Typering examen

	#	%
• Standaard afname	26	67%
• Voornamelijk standaard afname	3	7%
• Voornamelijk overslaan	2	5%
• Overslaan	7	18%
• Onbekend	1	3%

Tijdens de interviews blijkt dat de experimenten die het vmbo-examen handhaven, daar met name voor kiezen op grond van de wens van ouders:

"Ouders zijn gefixeerd op een diploma. Na vier jaar verwacht men een diploma."

"Vooralsnog wordt het diploma in stand gehouden, dat verkoopt ook beter naar ouders toe."

"Vooral ouders hechten hier nog veel waarde aan. Hier kun je pas mee stoppen als ze vanaf het eerste jaar hierover geïnformeerd worden. Het examen wordt nog even vastgehouden."

"Het examen blijft gehandhaafd omdat ouders heel erg hechten aan het feit dat hun kinderen een vmbo-diploma kunnen halen."

"Je hebt als school ook te maken met 'VM2-ouders', die vaak ook een beperkte opleiding hebben genoten, intellectueel niet altijd op even hoog niveau functioneren. Dan is het lastiger om uit te leggen dat bijvoorbeeld het vmbo-examen geen startkwalificatie is."

Andere redenen die worden aangevoerd zijn:

"Bovendien biedt het zekerheid; ook naar de scholen zelf toe."

"Bij het samengaan is een pedagogisch-didactisch brondocument geschreven waarin gezegd wordt dat de leerlingen alle kleine stapjes moeten kunnen maken die beoordeeld kunnen worden. Daarnaast helpt een examen bij een mogelijke overstap."

"De slagingspercentages zijn hoog."

"Voor het vormen van basiskennis is het examen functioneel. Daarnaast is het een succesmoment voor leerlingen."

"Ook in de tweede tranche zal het examen vmbo er in gelaten worden. Als het eruit gehaald wordt zal het niveau van de basisvakken dalen."

Hoewel de meeste experimenten kiezen voor het vmbo-examen en daarbij wijzen op de wens van ouders, ervaren experimenten die kiezen voor het schrappen van het examen weinig weerstand van diezelfde ouders. Deze scholen geven aan dat een sleutel wellicht is gelegen in de wijze van communicatie over het concept met de ouders:

"In een brief moesten alle leerlingen aangeven of ze het vmbo-examen wilden doen, dat is ook besproken met de ouders. (...) Omdat de school er heel erg achter staat dat het vmbo-examen niet wordt afgenomen bij VM2-leerlingen stimuleren de loopbaanbegeleiders ook op die manier het gesprek met ouders. Waarschijnlijk komt het ook daardoor dat nu bijna alle leerlingen geen examen doen."

"De leerlingen gaan niet op voor examen. VM2 zien we voornamelijk als een plús-opleiding en niet als een middel tegen uitval. Tot onze verbazing reageerden de ouders hier positief op."

"Het vmbo-examen wordt eruit gehaald, waardoor leerlingen in drie jaar niveau 2 kunnen halen en dus sneller naar niveau 3 door kunnen stromen. Ouders snappen het, zeker na de uitleg, ze vinden het een goed verhaal."

"Ouders die zich meer verdiepen in het VM2-traject snappen dat het diploma niet belangrijk is en weinig zin heeft."

"De leerlingen en ouders snappen dit allemaal en hebben ook geen moeite met het feit dat ze geen vmbo-diploma krijgen. Het niveau 2 diploma is namelijk meer waard en ouders zijn blij dat hun kinderen dan gelijk een startkwalificatie halen en daarna direct door kunnen stromen naar niveau 3."

De experimenten die het vmbo-examen handhaven krijgen in het voorjaar van 2010, als de centrale examens achter de rug zijn, te maken met - zoals één geïnterviewde het noemde - het 'zomerlek'. Dat wil zeggen dat de periode tussen circa medio mei en medio juli 2010 in het VM2-traject gewoon door kan lopen. Als de school kiest voor het vullen van dit zomerlek, dan rijzen daarbij twee met elkaar samenhangende vragen: a) hoe lossen we eventuele 'scheve ogen' op tussen de VM2-leerlingen die na het examen weer 'terug moeten' naar school en gewone vmbo-leerlingen die in die weken al vakantie hebben en b) wat laten we de leerlingen in die periode doen?

In de vragenlijst geven de experimenten die het vmbo-examen handhaven aan dat inderdaad het zomerlek geprogrammeerd gaat worden. Uit de interviews blijkt dat de ideeën over de programmering in de meeste gevallen in de richting gaan van een stage die onderdeel uitmaakt van de beroepspraktijkvorming (bpv):

"Na het examen lopen de leerlingen stage, mede daardoor wordt tijdswinst behaald."

"Alle leerlingen doen examen. Na het examen lopen de leerlingen vier weken stage. Zes of zeven weken wordt lastig, gezien de vrije periode die andere leerlingen buiten VM2 krijgen."

"De VM2-leerlingen krijgen misschien een voorrangpositie voor de leerwerkbedrijven die doorlopen in de zomer, dan hebben ze een goed betaald bijbaantje."

Er zijn ook ideeën over een andere vorm van programmering van het zomerlek:

"Mogelijk krijgen de leerlingen, indien nodig, de gelegenheid om bijspijkerkursussen te doen."

"Ze kunnen dan bijvoorbeeld hun veiligheidscertificaat gaan halen, dat is een mooie doelstelling. Een beetje de leuke dingen laten doen, dan vinden de leerlingen het ook niet zo erg dat ze nog door moeten na het examen."

"Na het examen zal een summercourse aangeboden worden."

"Programmatisch zou er een mix gemaakt moeten worden tussen bpv en wat les en dat ze toch ergens nog voordeel hebben zoals iets eerder zomervakantie. Volgend jaar zou de intake van het roc (POP-gesprek) ook direct na het examen gehouden kunnen worden en dan gelijk een gericht programma voor de leerling uitzetten, dan is de winst duidelijk."

In heel veel gevallen zijn over de invulling van het zomerlek overigens nog geen definitieve beslissingen genomen.

3.6 Communicatie met ouders

Nagenoeg alle experimenten hebben in het achterliggende schooljaar gecommuniceerd met ouders over het VM2-traject. Hier en daar heeft men gemerkt dat plenaire ouderavonden niet altijd tot de gewenste opkomst leiden; in die gevallen stapt men over op huisbezoeken en/of individuele gesprekken om de ouders goed te informeren.

In een enkel geval zijn ouders nog niet geïnformeerd omdat nog onvoldoende duidelijkheid bestaat over de opzet en inhoud van het traject. De verwachting van deze enkele experimenten is dat die informatie binnenkort (net voor of net na de zomervakantie) wel verstrekt gaat worden.

De komende maanden zal in de meeste gevallen intensiever met ouders en leerlingen worden gesproken dan in het afgelopen schooljaar, met name over het 'zomerlek' zodat iedereen weet dat het de bedoeling is dat de leerlingen ná het vmbo-examen doorgaan met het VM2-traject.

Tijdens de interviews is tevens stilgestaan bij de meer 'contractuele' aspecten van VM2. Het kan verstandig zijn om nu al met ouders en leerlingen op papier te zetten dat wordt deelgenomen aan het experiment en dat dit consequenties heeft voor onder meer de onderwijsperiode na het vmbo-examen. Een deel van de experimenten heeft dit al gedaan:

"De leerlingen hebben een leerovereenkomst getekend voor de eerste periode."

"Met alle ouders zijn apart afspraken gemaakt. Daarbij werden zelfs foto's gemaakt. De gedachte van 'jullie zoon/dochter gaat iets speciaals doen' leefde daarbij heel sterk."

"In een brief moesten alle leerlingen aangeven of ze het vmbo examen wilde doen, dat is ook besproken met de ouders."

Andere experimenten hebben dit (nog) niet gedaan:

"Er zijn nu nog geen contracten afgesloten, dat is wel de intentie."

"Er is nog niet nagedacht over een eventueel contract dat leerlingen VM2 moeten tekenen."

"Er wordt geen schriftelijke overeenkomst aangegaan."

"Alle leerlingen weten dat ze moeten blijven na het examen, maar dat is niet in een contract vastgelegd."

Enkele experimenten realiseren zich wel dat het aangaan van een onderwijsovereenkomst en bpv-overeenkomst wel nodig zijn in het kader van de mbo-kwalificatie, maar men is er nu nog niet mee bezig:

"Er is geen schriftelijke overeenkomst met ouders aangegaan. Er is ook nog niet afgesproken of dit gaat gebeuren. Op het moment dat het vmbo-examen gedaan is, moet dit wel gebeuren."

“In de loop van volgend jaar wordt een onderwijsleerovereenkomst getekend met leerling en ouders tijdens een verplichte ouderavond.”

In de vragenlijst is de experimenten de vraag voorgelegd hoe men in 2009-2010 gaat communiceren met ouders en leerlingen over VM2. De meeste experimenten geven daarop aan dat zij een combinatie zullen gebruiken van gesprekken, informatiebijeenkomsten en schriftelijke informatie (zie tabel 3.13).

Tabel 3.13: Plannen ten aanzien van communicatie met ouders/leerlingen in 2009-2010

	#	%
• Betrekken ouders bij opzet/uitwerking programma	0	0%
• Gesprekken voeren met leerling en ouders	31	79%
• Informeren dmv informatiebijeenkomst/ouderavond	34	87%
• Informeren dmv schriftelijke informatie	25	64%

Desgevraagd typeren de experimenten de betrokkenheid van leerlingen en ouders bij het VM2-traject vooral als ‘consument’ en in mindere mate als ‘stakeholder’ (zie tabel 3.14).

Tabel 3.14: Typering betrokkenheid leerlingen en ouders

	#	%
• Consument	24	61%
• Meer consument dan stakeholder	6	15%
• Meer stakeholder dan consument	6	15%
• Stakeholder	2	5%
• Onbekend	1	3%

3.7 Verbanden tussen inhoudelijke keuzen

Om te bezien of er verbanden bestaan tussen bepaalde keuzen waar de experimenten mee te maken hebben, is een analyse uitgevoerd op de antwoorden op de vragen die gaan over de typering van de experimenten op een aantal dimensies. Het gaat daarbij om de volgende dimensies:

- Is de doelgroep van het VM2-traject te typeren als exclusief of inclusief?
- Vindt de determinatie naar sector en niveau vroeg of laat plaats?
- Is de cursusduur van het VM2-traject te karakteriseren als een standaard cursusduur of als maatwerk voor alle leerlingen?
- Handhaaft het experiment het vmbo-examen standaard voor alle leerlingen of wordt het vmbo-examen voor alle leerlingen overgeslagen?
- Programmeert men de leergang VM2 met name vanuit de vmbo-examenprogramma’s of vanuit de mbo-kwalificatiedossiers?
- Is het een traject waarin het beroepsgerichte aspect of het algemeen vormende aspect overweegt?
- Vindt de omslag van beroepsoriënterend naar beroepskwalificerend vroeg of laat plaats?

Voor de analyse zijn de reacties van de experimenten op deze vragen statistisch steeds met elkaar gekruist, waardoor een overzicht is verkregen van de onderlinge relaties. Hieruit blijkt het volgende.

Is de doelgroep van VM2 exclusief of inclusief?

Uit de analyse komt naar voren dat de experimenten met een inclusieve doelgroep ('alle bb-leerlingen in deze richting doen VM2') vaker vroeg determineren (76%) naar leerweg en sector dan experimenten met een exclusieve doelgroep (46%)⁹. Op de andere dimensies verschillen de experimenten in dit opzicht niet sterk van elkaar.

De keuze van de VM2-doelgroep blijkt kortom samenhang te vertonen met het moment waarop leerlingen in het vmbo worden gedetermineerd naar leerweg en sector.

Determinatie: vroeg of laat?

Als we de experimenten indelen naar de vraag: vindt determinatie vroeg of laat plaats, dan zien we een samenhang met het moment waarop de omslag in het VM2-traject van beroepsoriënterend naar beroepskwalificerend plaatsvindt. Experimenten die vroeg determineren naar leerweg en sector kennen in het VM2-traject vaker een vroege omslag naar een beroepskwalificerend karakter (57%) dan experimenten met een late determinatie (23%)¹⁰. Daarnaast zien we de samenhang optreden die hiervoor al is besproken met de typering van de doelgroep.

Het moment van determinatie naar sector en niveau in de vmbo-school hangt kortom samen met het type doelgroep dat men kiest voor VM2 en het moment waarop het traject beroepskwalificerend van aard wordt.

Cursusduur: uniform of maatwerk:

Uit de analyse komt naar voren dat experimenten die kiezen voor een uniforme cursusduur, vaker standaard het vmbo-examen afnemen (86%) dan experimenten die kiezen voor maatwerk in de cursusduur (53%)¹¹. Bovendien typeren de experimenten met een uniforme cursusduur hun trajecten vaker als beroepsgericht (86%) dan andere experimenten (58%)¹². Keuzen rondom de cursusduur van het VM2-traject hangen dus samen met het wel of niet standaard afnemen van het vmbo-examen en de mate waarin men zelf het traject als beroepsgericht typeert.

Vmbo-examen: standaard afnemen of overslaan?

Naast de relatie met het type cursusduur (zie hiervoor) zien we een duidelijke relatie optreden tussen het wel of niet standaard afnemen van het vmbo-examen en de soort leidraad die men voor de programmering van het traject hanteert. Experimenten die kiezen voor standaard afname van het vmbo-examen volgen vaker de vmbo-examenprogramma's als leidraad voor inrichting van het traject (52%) dan experimenten die dat niet doen (17%)¹³. Daarnaast typeren deze experimenten zich aanmerkelijk vaker (81%) als 'beroepsgerichte' in plaats van algemeen vormende trajecten dan experimenten die standaard het vmbo-examen overslaan (42%)¹⁴. Opvallend hierbij is de richting van het verband: standaard afname betekent éérder een karakterisering als 'beroepsgericht'. Waarschijnlijk speelt hierbij het vertrekpunt van waaruit men kijkt mee: de experimenten vinden zelf dat men door met VM2 bezig te zijn, men verhoudingsgewijs sterk beroepsgericht bezig is. Dat terwijl trajecten die het vmbo-examen overslaan, in het traject

⁹ Chi-kwadraattoets; verschil significant op .10 niveau.

¹⁰ Idem.

¹¹ Idem.

¹² Idem.

¹³ Chi-kwadraattoets; verschil significant op .05 niveau.

¹⁴ Idem.

nog relatief veel algemeen vormende elementen ervaren die passen bij het vmbo en de nog jonge leeftijd van de leerlingen waar het om gaat.

Het vmbo-examen wel of niet standaard afnemen hangt samen met het richtsnoer dat men kiest voor programmering traject en met de eigen typering van het traject als beroepsgericht dan wel algemeen vormend.

Programmering vanuit vmbo- of mbo-kaders

Buiten de relatie die hiervoor al ter sprake is gekomen met het al dan niet standaard afnemen van de vmbo-examens, komen uit de analyse geen andere relaties naar voren.

Beroepsgericht of algemeen vormend?

Buiten de relatie die hiervoor al ter sprake is gekomen met het al dan niet standaard afnemen van de vmbo-examens, komen uit de analyse geen andere relaties naar voren.

Beroepskwalificerend: vroeg of laat?

Buiten de relatie die hiervoor al ter sprake is gekomen met het al dan niet standaard afnemen van de vmbo-examens, komen uit de analyse geen andere relaties naar voren.

Het lijkt er op grond van deze statistische relaties op dat sprake is van twee clusteringen van keuzen:

A. Determinatie – doelgroep – omslag

De experimenten die deel uitmaken van een vmbo-school die een vroege determinatie kent van de leerlingen naar niveau en sector, zullen eerder geneigd zijn te kiezen voor een inclusieve doelgroep en voor een vroege omslag naar een beroepskwalificerend traject.

Experimenten die te maken hebben met een relatief late determinatie van leerlingen, zijn geneigd te kiezen voor een exclusieve doelgroep en een latere omslag naar een beroepskwalificerend karakter.

B. Vmbo-examen – programmeringsleidraad - beroepsgericht – cursusduur

Experimenten die kiezen voor het handhaven van het vmbo-examen zijn eerder geneigd de vmbo-examenprogramma's als leidraad te gebruiken, hun traject zelf als 'beroepsgericht' te bestempelen en te kiezen voor een uniforme cursusduur voor het traject.

Experimenten die het vmbo-examen overslaan hanteren eerder het mbo-kwalificatiedossier als programmeringsleidraad, vinden eerder dat hun traject als 'algemeen vormend' is te kenschetsen en kiezen vaker voor een maatwerk-cursusduur.

3.8 Samenvatting inhoudelijke stand van zaken 2008-2009

Voor wat betreft de aard van de doelgroep blijven de experimenten bij hun oorspronkelijke keuzen uit de zomer van 2008. Dit betekent dat de meeste experimenten een inclusieve doelgroep hanteren ('alle bb-leerlingen in richting X'). Determinatievraagstukken doen zich bij deze experimenten vooral voor rondom de (aanstaande) vraag welk mbo-kwalificatiedossier (crebo-nummer) de leerling in de loop van het traject moet gaan kiezen en wanneer dat moet gebeuren. Experimenten met een meer exclusieve doelgroep zien zich

daarnaast tevens geplaatst voor de vraag hoe en wanneer je bepaalt of een leerling nu VM2 is of niet. De determinatievraagstukken blijken in veel gevallen lastiger te zijn dan verwacht.

Ook qua cursusduur blijven de experimenten hun aanvraag uit de zomer van 2008 redelijk trouw. Individuele differentiatie van de cursusduur heeft van de meeste experimenten (54%) de voorkeur; enkele experimenten (28%) kiezen voor een cursusduur van drie jaar. Reden om voor het laatste te kiezen is vooral gelegen in de versnelling die dit oplevert voor de leerling.

De vmbo-examenprogramma's worden aan het eind van het schooljaar 2008-2009 nog door 38% van de experimenten gebruikt als leidraad om het VM2-traject in te richten; 57% van de experimenten zegt nu de mbo-programma's als leidraad te hanteren. Het ziet er naar uit dat daarmee een verandering van perspectief is opgetreden en dat nu méér dan een jaar geleden het mbo-programma als leidraad wordt gebruikt.

In termen van volume van de stageplaatsen die de komende periode nodig zijn, verwacht men in juni 2009 geen problemen te gaan ondervinden. Bij enkele experimenten is wel de accreditatie van leerbedrijven – in het kader van de beroepspraktijkvorming van het mbo-deel – een aandachtspunt. Men verwacht doorgaans mede in dat kader de contacten met de kenniscentra te zullen intensiveren.

Ten aanzien van het vmbo-examen zien we dat ook nu de meeste experimenten eerste tranche (74%) het vmbo-examen zullen handhaven. Belangrijkste reden is ook nu gelegen in de gepercipieerde wens van de ouders. Experimenten die het vmbo-examen eruit halen, ondervinden daarover met die ouders geen problemen.

De experimenten die geen vmbo-examen afnemen, zullen het schooljaar 2009-2010 als een aaneensluitend geheel kunnen programmeren. Dat ligt anders bij de experimenten die het vmbo-examen handhaven. Zij lopen tegen het zogeheten 'zomerlek' aan, dat de volgende vragen omvat:

- wordt de periode tussen medio mei 2010 en juli 2010 inhoudelijk opgevuld en vragen we daarmee aan de leerlingen om in die weken 'terug te komen' naar school?
- Hoe voorkomen we in dat geval de 'scheve ogen' bij de VM2-leerlingen naar hun 'gewone' ex-medeleerlingen die na het examen vakantie hebben tot in september 2010?
- Wat laten we de leerlingen in die weken doen?

Veel van de experimenten die het vmbo-examen handhaven moeten over deze vragen de komende periode nog knopen doorhakken. Er leven bij enkele experimenten wel ideeën over maar het is in de breedte nog niet (helemaal) helder of en hoe het zomerlek wordt opgevuld.

Een enkel experiment heeft ouders nog niet geïnformeerd over het VM2-experiment. Dat heeft in die gevallen te maken met de omstandigheid dat de ontwikkeling van het traject in feite nog niet is gestart en/of dat bepaalde inhoudelijke keuzen nog niet duidelijk zijn. Men is wel van plan ouders zo snel mogelijk te informeren.

Mede naar aanleiding van de vragenlijst en de interviews groeit bij de experimenten het besef dat de komende periode de communicatie met ouders en leerlingen over het traject geïntensiveerd moet worden. Aandachtspunten daarbij zullen zijn:

- het vastleggen van de terugkeer van de leerling naar school na het vmbo-examen;
- in combinatie daarmee: de invulling van het zomerlek;

- het sluiten van een onderwijsovereenkomst en bpv-overeenkomst met de leerling in het kader van het starten van het mbo-deel van het VM2-traject.

Uit de analyse van antwoorden op de vragenlijst komt naar voren dat inhoudelijke keuzen op twee wijzen clusteren.

Ten eerste hangen keuzen samen rondom het determinatiemoment (vroeg/laat), doelgroep (inclusief/exclusief) en omslag van het traject naar beroepskwalificerend (vroeg/laat).

Ten tweede is sprake van samenhang tussen keuzen rondom het vmbo-examen (handhaven of niet), de leidraad voor programmering (vmbo of mbo), karakter van het traject (beroepsgericht of avo) en cursusduur (uniform of maatwerk).

Conclusie voor wat betreft de inhoudelijke ontwikkeling van de experimenten in 2008-2009 is dat de experimenten op hoofdlijnen inhoudelijk bij hun standpunten blijven die zij eerder in de aanvragen voor het traject innamen en die eerder in de tussenrapportage werden bevestigd. Gegeven dat vertrekpunt ontstaan al werkende weg wel nieuwe vraagstukken, zoals rondom de determinatie van leerlingen, de accreditatie van leerbedrijven, het invullen van het zomerlek en het aangaan van een onderwijs- en bpv-overeenkomst met de leerlingen. Bij dat alles lijkt het er op dat het mbo-kwalificatiedossier voor de experimenten meer en meer het inhoudelijk richtsnoer wordt voor programmering van het VM2-traject.

4 Voortgang van het ontwikkelproces 2008-2009

In het vorige hoofdstuk is de inhoudelijke ontwikkeling van de experimenten in het schooljaar 2008-2009 beschreven. In dit hoofdstuk wordt het licht gezet op de vraag hoe de experimenten zich in 2008-2009 in meer procesmatig opzicht hebben ontwikkeld.

In de *startrapportage eerste tranche* is beschreven dat de experimenten in de zomer van 2008 aangeven dat het onderwijsconcept en de organisatie van het aanbod in 2008-2009 nog niet fundamenteel zal afwijken van datgene wat in regulier vmbo gangbaar is. Ze geven daarbij tevens aan dat schooljaar 2008-2009 zal worden benut voor het verder ontwikkelen van het tweede leerjaar van de leergang, in nauwe samenspraak met het mbo.

Uit de *tussenrapportage* is gebleken dat éénderde van de experimenten begin 2009 redelijk tot goed bezig is met de ontwikkeling van het programma ('één concept, één team, één dak'). Bij een kwart van de experimenten is het ontwikkelproces op dat moment nog maar net begonnen; bij zo'n 40% van de experimenten moet de ontwikkeling feitelijk nog starten. Voor deze ietwat trage opstart worden in de tussenrapportage de volgende verklarende factoren genoemd:

- de korte voorbereidingstijd;
- niet overal is (per direct) de tijd, formatieruimte en de menskracht beschikbaar om in te zetten op de ontwikkeling van het VM2-programma;
- de benodigde samenwerking tussen vmbo en mbo komt in een aantal gevallen moeizaam van de grond;
- de opstart van VM2 loopt samen met een grootschaliger integratie/verhuisproces waardoor de ontwikkeling van VM2 nog niet de aandacht krijgt die het verdient.

Wat is een half jaar later de stand van zaken voor wat betreft de ontwikkeling van het VM2-programma en de daarbij behorende samenwerking tussen het vmbo en mbo? Over deze vraag gaat dit hoofdstuk.

4.1 Team, werkgroep en samenwerking

Aan de experimenten is in de vragenlijst gevraagd aan te geven wanneer het team bestaande uit VM2-docenten is gevormd.

Bij 14 experimenten is dat direct na de zomervakantie van 2008 gebeurd (36%; zie tabel 4.1). Bij negen experimenten kwam het team begin 2009 tot stand (23%). Bij 16 experimenten moet het team nog worden geformeerd of is nog niet duidelijk wanneer dat zal plaatsvinden (41%).

De experimenten geven tegelijkertijd in grote meerderheid aan dat relevante mbo-expertise in datzelfde VM2-team (deels) is vertegenwoordigd. Men mist in een aantal gevallen nog wel expertise ten aanzien van:

- competentiegericht werken in het vmbo;
- coaching/loopbaanbegeleiding;
- werken met proeven van bekwaamheid in het vmbo en
- stages/buitenschools leren.

De meeste experimenten (74%) kennen inmiddels ook een operationele VM2-werkgroep. Bij 10 experimenten is dat nog niet (helemaal) het geval.

Tabel 4.1: Team, mbo-expertise en werkgroep

	#	%
<i>Tijdstip teamvorming</i>		
• Direct na zomer 2008	14	36%
• Begin 2009	9	23%
• Wordt binnenkort afgerond	12	31%
• Onbekend	4	10%
<i>Vertegenwoordiging mbo-expertise in het team</i>		
• Volledig	12	31%
• Voor een deel	19	49%
• Nog niet	7	18%
• Onbekend	1	3%
<i>Werkgroep VM2 operationeel</i>		
• Ja	29	74%
• Voor een deel	9	23%
• Nee, nog niet	0	0%
• Onbekend	1	3%

Bij de meeste experimenten (22, 56%) hebben de docenten vmbo en mbo inmiddels over en weer contact (zie tabel 4.2). In tien gevallen is daarvan voor een deel sprake (26%); bij zeven experimenten (18%) gebeurt dat nog niet of is dit niet bekend.

Tabel 4.2: Contact tussen docenten en samenwerking

	#	%
<i>Docenten vmbo-mbo hebben direct contact over VM2</i>		
• Ja	22	56%
• Ja, voor een deel	10	26%
• Nee, nog niet	6	15%
• Onbekend	1	3%
<i>Typering samenwerking</i>		
• Startend; sprake van kennismaking	4	10%
• Gevorderd; sprake van afstemming	12	31%
• Uitstekend; sprake van samenwerking	18	46%
• Anders	4	10%
• Onbekend	1	3%

De aard van de samenwerking wordt door de experimenten in de vragenlijst in veel gevallen als gevorderd (12, 31%) en uitstekend (18, 46%) gekenschetst.

Bij 16 experimenten (41%) geeft men aan een planning te hanteren voor de komende periode. Bij 19 experimenten (49%) is sprake van een planning op hoofdlijnen die nog verder ingevuld dient te worden. Bij twee experimenten (5%) is geen sprake van een planning en bij twee experimenten weet men niet of er een planning is.

4.2 Ontwikkeling van het programma

Het inhoudelijk concept dat ten grondslag ligt aan het VM2-programma is volgens 17 experimenten (44%) in juni 2009 redelijk helder en uitgekristalliseerd (zie tabel 4.3). Bij iets meer dan de helft van de experimenten (54%) heeft men het beeld van het concept nog niet helemaal helder voor ogen, maar de hoofdlijnen tekenen zich wel af.

Tabel 4.3: Heeft men een beeld van het inhoudelijk concept?

	#	%
<i>Beeld van het concept</i>		
• Is helder, uitgekristalliseerd	17	44%
• Is nog niet helemaal helder; hoofdlijnen tekenen zich af	21	54%
• Onbekend	1	3%

Bijna één derde van de experimenten geeft aan dat het inhoudelijk concept dat VM2-programma ten grondslag wordt gelegd, in feite klaar is (zie tabel 4.4). Ongeveer de helft van de experimenten geeft aan dat aan het concept nog wordt gewerkt, in een context dat feitelijk al wel sprake is van samenwerking tussen het vmbo en mbo.

Tabel 4.4: Waar staat men in de ontwikkeling van het concept?

	#	%
<i>Uitgangspositie</i>		
• Concept is klaar, ontwikkeld	12	31%
• Concept wordt ontwikkeld in context samenwerking vmbo-mbo	19	49%
• Concept wordt ontwikkeld in context opstart samenwerking vmbo-mbo	7	18%
• Ontwikkeling van concept moet feitelijk nog starten	0	0%
• Onbekend	1	3%

Bij 7 experimenten (18%) moet de samenwerking tussen het vmbo en mbo in juni 2009 nog worden opgestart; de ontwikkeling van het concept loopt daarin mee.

Volgens de meeste experimenten (62%) is het VM2-programma voor leerjaar drie inmiddels volledig of grotendeels ingevoerd (zie tabel 4.5). Eén derde geeft in de vragenlijst aan dat dit programma (nog) niet is ingevoerd.

Met betrekking tot leerjaar vier merkt 89% van de experimenten op dat het programma is ingevoerd. Men is over die invoering dus nog iets positiever dan over de invoering in leerjaar drie.

Tabel 4.5: Zijn aanpassingen in het programma ingevoerd?

	#	%
<i>Programma leerjaar drie ingevoerd in lijn met concept</i>		
• ja, volledig	10	26%
• ja, grotendeels	14	36%
• nee	13	33%
• onbekend	2	5%
<i>Programma leerjaar vier ingevoerd in lijn met concept</i>		
• ja, volledig	15	38%
• ja, grotendeels	20	51%
• nee	3	8%
• onbekend	1	3%

Uit de interviews in juni 2009 tekent zich voorzichtig een impressie af van drie typen ontwerpen van VM2-trajecten, die samenhangen met het moment waarop en de intensiteit waarmee veranderingen in het onderwijsprogramma worden doorgevoerd.

Ten eerste zijn er experimenten die kiezen voor de lijn van individuele programma's, voor *maatwerk*. Voor elke leerling wordt binnen VM2 een eigen programma of plan ontwikkeld. Dit programma loopt om organisatorische redenen waar mogelijk samen met het reguliere onderwijsprogramma dat aan de grotere groep leerlingen wordt aangeboden.

"Elke periode wordt opgeknipt in zeven weken, waarbij dan wordt gekeken wat gemeenschappelijk is voor iedereen en wat voor een kleinere groep of een individuele leerling belangrijk is."

"Er wordt een programma op maat gemaakt, twee dagen stage en twee en een halve dag op school en één vrije middag. Het moet wel steeds in een bestaande groep gevolgd worden, maar dat is geen probleem."

"Iedere week krijgt iedere leerling een kwartier lang een gesprek over loopbaanoriëntatie en beroepskeuze. Daarnaast wordt er vijf keer per jaar een gesprek met ouders gevoerd. Leerjaar drie tot en met vier worden gebruikt voor het bepalen wat een leerling wil gaan doen. Eind leerjaar vier moet deze keuze duidelijk zijn. (...) Op het moment dat zeker is welk crebo een leerling wil doen wordt een persoonlijk afstudeerplan beschreven en met ouders, school en leerling afgesproken. Dan is duidelijk wat die leerling moet doen om bijvoorbeeld niveau 2 te halen."

Ten tweede zijn er experimenten die proberen *een geleidelijke overgang* te ontwikkelen in de richting van niveau 2, waarbij in het derde of vierde leerjaar geleidelijk aan mbo-leerstof en/of beroepsopleidende stages worden geïntroduceerd.

"Er is een leerlijn uitgezet waarin naar niveau 2 gewerkt wordt die in het derde leerjaar begint. Deze leerlijn is gebaseerd op het kwalificatiedossier mbo niveau 2. Ook het portfolio, dat nu ontwikkeld wordt, is gericht op de inhoud van het kwalificatiedossier."

“Het streven is dat vanaf januari al substantiële onderdelen van het mbo uitgevoerd kunnen worden door de leerlingen. (...) Op die manier kunnen mbo-onderdelen heel flexibel naar voren worden geschoven. Het plan is om vanaf april met de beroepsopleidende stages te beginnen.”

In de derde plaats zijn er experimenten die niet direct kiezen voor zo'n leerlijnvariant maar voor het in de tijd op een goede wijze *achter elkaar plaatsen* van het vmbo- en mbo-programma. De overgang hoeft daarbij niet noodzakelijkerwijs aan het eind van het vierde leerjaar vmbo te liggen:

“De VM2-leerlingen volgen eerst twee jaar vmbo, daarna anderhalf jaar het leerplan van de bol.”

“Er zit veel overlap in de lesstof van vmbo en mbo. Die overlap is er helemaal uitgehaald. Daardoor is ook gekozen voor een driejarig VM2-traject waar in het derde leerjaar heel het vmbo-gedeelte wordt behandeld en in het vierde en vijfde leerjaar het mbo-gedeelte.

Afhankelijk van welk type ontwerp men volgt, is het wel of niet nodig in het derde en/of vierde leerjaar vmbo grote wijzigingen in het programma door te voeren. Bij de *maatwerkvariant* is dat afhankelijk van het traject dat de individuele leerling gaat volgen, waarbij het reguliere vmbo-programma voor de gewone bb-leerlingen gewoon overeind blijft. In het geval van de *geleidelijke overgangsvariant* hangt de omvang en het moment van programmaverandering af van de keuzen die het team daarover maakt: wanneer start de overgang en hoe sterk laten we die in het traject oplopen? Bij de *achter-elkaarvariant* kan het zo zijn dat het gehele derde en vierde leerjaar vmbo – alsook het mbo-programma - onveranderd blijft en de aandacht vooral uitgaat naar het begeleiden van de leerlingen bij de overstap.

In het licht van deze drie typen kunnen we ook de opmerkingen uit de interviews plaatsen dat in het derde leerjaar dat net is afgesloten, nog niet zoveel veranderingen zijn doorgevoerd. Deels heeft dat te maken met het ontwikkelproces dat nog gaande was en is, maar deels ook met het type ontwerp dat men inmiddels lijkt te gaan volgen:

“Het programma van het derde leerjaar verschilde nog niet wezenlijk van het oorspronkelijke programma.”

“Er zijn in het programma voor de leerlingen in het derde leerjaar geen aanwijsbare veranderingen opgetreden nadat de verschillende locaties zijn gaan samenwerken. (...) Het pta is niet veranderd.”

“Het derde leerjaar is eigenlijk gewoon hetzelfde als het oude vmbo leerjaar drie.”

“Het derde leerjaar bestaat nog voornamelijk uit het reguliere programma, het is lastig om bepaalde mbo-modules al in het derde leerjaar af te ronden.”

Ook voor het vierde leerjaar staan (nog) lang niet overal grote veranderingen op het programma:

“Leerlingen in het vierde leerjaar zullen gewoon het vmbo-programma volgen. Ze zijn wel bezig het competentiegericht onderwijs veel meer in te bedden; veel meer praktijkopdrachten, veel meer competenties, veel meer prestaties.”

“Het vierde leerjaar staat nu nog voor een groot deel in het teken van het examenprogramma van het vmbo.”

4.3 Wat moet nog gebeuren?

Mede in samenhang met het VM2-concept – dat dus bij een aantal experimenten al wel, maar zeker bij een aantal nog niet is uitgekristalliseerd – moeten de komende periode bij de meeste experimenten nog een aantal stappen worden gezet om het vierde leerjaar in 2009-2010 goed te laten draaien.

Uit de interviews blijkt dat enkele experimenten sowieso nog aan de gang moeten met de uitwerking van het VM2-concept omdat men daar in 2008-2009 nog onvoldoende voortgang mee heeft gemaakt. Bijvoorbeeld:

“Inmiddels zijn alle eindtermen vmbo en beroepstaken mbo in conceptvorm op een rij gezet waardoor inzichtelijk wordt waar overlap zit. Voor de zomervakantie wordt dat onderzoek afgerond en weet men welke beroepstaken herschreven gaan worden.”

Bij een deel van de experimenten richt de aandacht op korte termijn zich vooral op de inrichting van leerjaar vier. Bij die experimenten die het vmbo-examen handhaven, is een aandachtspunt hoe de periode tussen mei en juli 2010 wordt ingevuld, als het vmbo-examen achter de rug is:

“Er wordt geprobeerd mbo-onderdelen te laten indalen in het vierde jaar, maar hoe precies is nog niet duidelijk. (...) Punten die hierbij spelen zijn: wel of geen examen en: wanneer begin je met niveau 2? Ook wordt nagedacht over onderwijs dat aangeboden kan worden tot de zomer, zodat die tijd optimaal benut wordt.”

Bij enkele experimenten richt men zich voor het vierde leerjaar op de stagecomponent, in het licht van de overgang van vmbo-stages naar beroepspraktijkvorming (bpv).

Het programma voor toetsing en afsluiting (PTA) voor het vierde leerjaar moet worden opgesteld dan wel aangepast.

‘Docenten’ vragen ook nog de nodige aandacht. Er moeten bijvoorbeeld nog nadere afspraken worden gemaakt over de beoogde uitwisseling van vmbo- en mbo-docenten (wat gaan zij doen op elkaars locaties?), bij het VM2-team moeten meer avo-docenten worden betrokken, de docenten willen aan de slag met ‘mbo-didactiek’ en hier en daar moeten de vmbo- en mbo-docenten eerst nog nader met elkaar kennismaken.

Verder zijn er nog concrete zaken die geregeld moeten worden, zoals de huisvesting en/of lokalen voor de VM2-leerlingengroep en het VM2-team; nagaan of alle inventaris voor de mbo-onderdelen ook op de vmbo-locatie voorhanden zijn; en het opstellen van de roosters voor het vierde leerjaar.

In de vragenlijst is de experimenten gevraagd aan te geven welke aandachtspunten nog openstaan voor de komende periode. De reacties op die vraag stroken met de uitkomsten van de interviews (zie tabel 4.6). Er moet programmatisch nog werk worden verzet en ook ten aanzien van de inzet van docenten moeten nog beslissingen worden genomen.

Tabel 4.6: Aandachtspunten op te lossen voor aanvang schooljaar 2009-2010

	#	%
		(39=100%)
<i>Onderwijsinhoudelijke aandachtspunten</i>		
• Uitwerken programmaonderdelen voor tweede periode	28	72%
• Onderlinge (vmbo-mbo) afstemming van het programma	15	38%
• Informeren ouders en leerlingen	13	33%
• Overige aandachtspunten	4	10%
• Geen; klaar voor de start	3	8%
<i>Onderwijsorganisatorische aandachtspunten</i>		
• Inzet van docenten/team bepalen	21	54%
• Vaststellen roosters	18	46%
• Intern informeren team over VM2	12	31%
• Overige aandachtspunten	9	23%
• Geen; klaar voor de start	7	18%

4.4 Tevredenheid van het experiment met de eigen ontwikkeling

Op een schaal van 1 (laag) tot 5 (hoog) beoordelen de experimenten hun eigen ontwikkeling in de vragenlijst gemiddeld met een 3,5. Dat betekent dat het ontwikkelproces gemiddeld genomen een kleine voldoende scoort.

In de vragenlijst is gevraagd aan te geven waar men het meest trots op is in de ontwikkeling die men het afgelopen schooljaar heeft doorgemaakt. Het meest genoemd (11x) wordt de samenwerking tussen het vmbo en het mbo en het enthousiasme en de betrokkenheid bij het team (7x genoemd) (zie tabel 4.7).

Tabel 4.7: Waar is men het meest trots op

	#	%
• samenwerking vmbo-mbo	11	28%
• enthousiasme/betrokkenheid team	7	18%
• gekozen concept/aanpak	5	13%

Uit de interviews komt hetzelfde beeld naar voren:

“Van het ‘samenwonen’ met het mbo gaat een positieve werking uit. Het versnelt de ontwikkelingen binnen de school.”

“Het meest trots zijn we op de grote stap die we hebben durven nemen. We zijn er in één keer vol voor gegaan en zijn het gewoon gaan doen. Ook zijn we trots op de hoeveelheid mensen die meedoen en hier ook voor durven te gaan.”

“We zijn het meest trots op de samenwerking met het mbo wat steeds beter gaat. Dit heeft ook te maken met het gebouw waar ze inzitten. Ook op pedagogisch gebied wordt geprobeerd er één klimaat van te maken. Er worden bijvoorbeeld dossiers per leerling bijgehouden. Dingen die binnen het vmbo gedaan werden worden meer doorgetrokken naar het mbo.”

“We zijn het meest trots op de heldere aanpak en de participatie van collega’s. Ondanks alle protesten gaan we wel vooruit.”

Als in de vragenlijst wordt gevraagd naar wat beter had gekund, antwoorden veel experimenten (12x) dat het traject wel wat sneller uit de startblokken had kunnen komen (zie tabel 4.8). Er had ook meer tijd moeten worden genomen voor het ontwikkeltraject (6x genoemd).

Tabel 4.8: Wat kan absoluut beter

	#	%
• Snelheid van handelen/late start VM2	12	31%
• Meer ontwikkeltijd	6	15%
• Samenwerking vmbo-mbo	4	10%

Bij de interviews blijkt dat enkele experimenten zich nu realiseren dat meer tijd genomen had moeten worden voor de ‘rijping’ van het concept bij docenten en het overbruggen van culturen tussen vmbo en mbo:

“Het duurt heel lang voordat docenten een andere manier van werken aannemen.”

“We zijn blij op het feit dat docenten in beweging worden gebracht door het traject. (...)

Er was een te hoge dunk van de zelfstandigheid van docenten. Dit bleek niet het geval. Docenten lopen vast in de hoeveelheid gegevens. Daar was hulp bij nodig en die is gelukkig ook gekregen.”

“We hoopten dat de ontwikkelingen sneller zouden plaatsvinden. Naast de fysieke beperkingen zijn vmbo en mbo twee specifieke culturen. (...) Achteraf had men liever iets meer willen sturen op het proces.”

“We hebben een boot gemist bij het informeren van ouders en docenten. De dingen die moesten gebeuren zijn gedaan, brieven versturen en ouderavonden en dergelijke, maar we hebben het niet levendig gehouden. Daardoor leeft het eigenlijk alleen bij de mensen die bij de kop zitten. Het is heel erg van boven naar beneden gegaan.”

In de vragenlijst worden desgevraagd enkele remedies genoemd voor de gesignaleerde verbeterpunten:

- meer overleg voeren met docenten en tussen docenten onderling (tien keer genoemd);
- het aanstellen van een projectbegeleider (vier keer genoemd);
- en betere facilitering (twee keer genoemd).

4.5 Voortgang van de ontwikkeling van de experimenten

De experimenten is in de vragenlijst gevraagd aan te geven waar men in termen van de voortgang van de ontwikkeling van het experiment zelf denkt te staan. De reacties op deze vraag staan vermeld in tabel 4.9. Zeventien experimenten (45%) denken dat ze qua ontwikkeling bovengemiddeld scoren; 18 experimenten (47%) beoordelen hun positie als ‘ergens in het midden’; drie experimenten (8%) denken dat zij qua ontwikkeling aan de negatieve kant van de lijn staan.

Tabel 4.9: Oordeel experimenten ten aanzien van voortgang

	#	%
Voortgang goed	17	45%
Voortgang gemiddeld	18	47%
Voortgang zwak	3	8%

Net zoals dat in de tussenrapportage is gebeurd, is op grond van de informatie uit de interviews en vragenlijsten – op basis van diverse indicatoren - een onderzoekeroordeel opgesteld van de voortgang van de ontwikkeling van het experiment. De uitkomst van deze analyse is weergegeven in tabel 4.10; in deze tabel is tevens de uitkomst van het onderzoekeroordeel uit de tussenrapportage opgenomen.

Tabel 4.10: Onderzoekeroordeel ten aanzien van voortgang

	Tussenrapportage begin 2009		Juni 2009	
	#	%	#	%
Voortgang goed	12	36%	13	34%
Voortgang gemiddeld	8	24%	19	50%
Voortgang zwak	13	39%	6	16%

In juni 2009 kan de ontwikkeling van 13 experimenten (34%) als positief worden beoordeeld. Dit houdt in dat aan deze ontwikkeling wordt gewerkt, dat dit gebeurt vanuit een duidelijk beeld van het VM2-concept, dat docenten vmbo en mbo over en weer goed contact hebben en dat aanpassingen in het onderwijsprogramma worden doorgevoerd die passen bij het gekozen VM2-concept.

Bij 19 experimenten (50%) wordt ook gewerkt aan de ontwikkeling, maar zijn er hier en daar nog aandachtspunten, bijvoorbeeld rondom de betrokkenheid van het mbo of over de uitwerking van het VM2-concept.

Zes experimenten (16%) laten in juni 2009 geen of nauwelijks voortgang zien in de ontwikkeling van het VM2-experiment. Het gaat om zes experimenten bij zes verschillende scholen; bij vier van deze zes experimenten voert de school ook VM2-experimenten uit in andere sectoren, waarbij wel sprake is van voortgang. Dat bij de zes experimenten nauwelijks sprake is van voortgang wordt veroorzaakt bijvoorbeeld doordat de samenwerking met het mbo niet van de grond komt of doordat men door een samenloop van omstandigheden feitelijk nog niet aan de ontwikkeling van het experiment is toegekomen.

Ten opzichte van begin 2009 zien we dat sprake is van vooruitgang, in die zin dat nu aanzienlijk méér experimenten met de ontwikkeling zijn begonnen dan eind 2008 nog het geval was.

Ten slotte is nagegaan of en in hoeverre het onderzoekoordeel correspondeert met de beoordeling van het experiment zelf, die aan het begin van deze paragraaf is beschreven. Statistisch gezien is er tussen beide oordelen geen relatie.

We zien dan dat van de 18 experimenten die zichzelf als 'gemiddeld' scoren, de meeste (11; 61%) ook door de onderzoeker als gemiddeld worden beoordeeld. Vier van deze experimenten (22%) doen zichzelf volgens de onderzoeker tekort; het onderzoekoordeel luidt dat de ontwikkeling goed verloopt. De andere drie experimenten (17%) schatten zichzelf volgens de onderzoeker te hoog in.

De drie experimenten die zichzelf als zwak beoordelen, worden door de onderzoeker positiever ingeschat: twee ervan scoren 'goed' in het onderzoekoordeel en een 'gemiddeld'.

Van de 17 experimenten die zichzelf als 'goed' beoordelen, krijgen er zeven (41%) dezelfde score van de onderzoeker. Zeven ervan vallen bij de onderzoeker (41%) in de categorie 'gemiddeld'; twee (12%) worden door de onderzoeker als 'zwak' beoordeeld. Eén experiment heeft geen oordeel van de onderzoeker gekregen, omdat er onvoldoende informatie van dit experiment beschikbaar was om een gedegen oordeel te geven.

4.6 Bevorderende en belemmerende omstandigheden, tips

In de interviews komen in juni 2009 diverse omstandigheden ter sprake die de ontwikkeling van het VM2-experiment bevorderen dan wel belemmeren.

Als bevorderend worden benoemd:

- veel en direct contact en overleg tussen docenten vanuit het vmbo en mbo, al dan niet in de vorm van een werkgroep, en bij voorkeur in de vorm van één VM2-team van zowel vmbo- als mbo-docenten;
- ervaring tussen partners met de onderlinge samenwerking; deze ervaring leidt er toe dat men elkaar in de praktijk redelijk snel weet te vinden en ook de verantwoordelijkheden voor het VM2-traject helder zijn benoemd en beschreven, bijvoorbeeld in een convenant;
- bekendheid en ervaring van docenten over en weer met elkaars werkwijzen; bijvoorbeeld dat vmbo-docenten bekend zijn en ervaring hebben met de proeven van bekwaamheid in het mbo; om dit te stimuleren kan men bijvoorbeeld vmbo en mbo-docenten enkele uren per week over en weer uitwisselen en op elkaars locaties laten werken (niet noodzakelijkerwijs VM2-gerelateerd);
- beschikbaarheid van ontwikkelfaciliteiten voor docenten, relevante trainingsmogelijkheden en (procesmatige) ondersteunings-/begeleidingscapaciteit.

Belemmerende omstandigheden zijn onder meer:

- invoering van competentiegerichte kwalificatiestructuur in het mbo; niet elk (deel van) het ROC of AOC heeft al glashelder voor ogen wat ze in dit verband voorstaan; voor vmbo-docenten is dat lastig inzichtelijk te krijgen en moeilijk afstemmen;
- organisatorische oorzaken zoals besluiteloosheid op het niveau van CvB('s) over de besteding van de projectgelden; geen eenduidige lijn op managementniveau t.a.v. het faciliteren van docenten voor het ontwikkeltraject; een aanstaande fusie van de school inclusief daarbij behorende verhuisbewegingen, enzovoorts;

- moeizame 'switch' bij docenten; het blijkt lastiger te zijn dan verwacht te denken in 'één concept, één team, één dak'; docenten houden liever vast aan hun eigen programma;
- gebrek aan betrokkenheid bij de mbo-partner: niet deelnemen aan de VM2-werkgroep door capaciteitsgebrek; moeizame samenwerking tussen vmbo en mbo; überhaupt geen contact tussen de vmbo- en mbo-partner van het experiment; mbo wil bij nader inzien liever het eigen bbl-traject niveau 2 overeind houden;
- praktische zaken als roostersystemen, leerlingvolgsystemen, natuurlijk verloop en reeds aangeschafte lesmethoden die niet zomaar vervangen kunnen worden;
- onduidelijkheid over de toekomstige mogelijkheden van VM2: "Die onzekerheid, dat het ook na twee jaar afgelopen kan zijn, motiveert niet bij docenten en in de werkgroep."

In de interviews is stilgestaan bij de tips die de experimenten mee kunnen geven aan scholen die in de tweede tranche met VM2 gaan beginnen. Daaruit komen de volgende punten naar voren:

a Zorg voor een duidelijk inhoudelijk concept

"Een visie opstellen zodat je weet op welke doelgroep je je richt, welke mensen er nodig zijn en hoe je het traject invult."

"Echt een nieuw programma VM2 maken (...) in plaats van alleen de programma's op elkaar af te stemmen."

"Maak niet allemaal verschillende variaties, zorg dat het zo simpel mogelijk blijft."

"Het is zonde om een dergelijk project te doen zonder dat er wezenlijke verschillen in het programma zijn."

b Stel een planning op, bepaal verantwoordelijkheden en zorg voor management van het traject

"Leg je tijdspad vast, je moet altijd dingen bijstellen, maar leg in ieder geval overlegmomenten vast."

"Daarnaast is belangrijk om alle systematieken van te voren goed door te spreken: wat komt bij wie terecht?"

"Zet als directie een duidelijke lijn uit met daarin wat er wanneer gebeurd moet zijn. De structuur moet eerst vastgezet worden."

c Zet in op samenwerking

"Goed samen werken op docentniveau tussen mbo-vmbo, maar ook tussen vmbo-vmbo. Dit draagt erg bij aan de beeldvorming bij docenten. Ook ontstaat zo het gevoel van 'samen ergens aan werken'."

"Stuur op de samenwerking binnen vmbo en tussen vmbo en mbo."

"De relatie met het mbo is heel belangrijk, daar moet van beide kanten in geïnvesteerd worden."

"Op alle niveaus (goed) contact zoeken met het mbo."

d Je kunt niet te veel communiceren over VM2 met ouders, leerlingen én docenten

"Zorg voor een strakke communicatie naar ouders en leerlingen toe."

"Er moet intern sprake zijn van een goede informatie voorziening zodat er eenduidigheid heerst. Anders wordt het te complex voor leerlingen en ouders: wanneer kies ik nu wat?"

“Voorlichting aan het team, aan ouders en aan leerlingen moet zoveel mogelijk gebeuren, want één keer voorlichten is niet genoeg!”

“Zorg dat iedereen op de hoogte is.”

e Investeer in vorming van het docententeam

“Een team vormen met een combinatie van mensen uit het vmbo en het mbo en samen afspraken maken en een duidelijke taakverdeling/verdeling in verantwoordelijkheden. Er moet gewerkt worden aan de teamvorming en er moeten dingen samen opgepakt worden.”

“Vergeet je eigen team niet. Uit het programma kom je wel. Het gaat erom iedereen op één lijn te krijgen.”

“We vonden het zeer waardevol om te investeren in het team. Maak het warm. Visie is zeer belangrijk en daar moet je op inzetten. Niet zomaar aan de slag gaan, het moet tussen de oren zitten.”

f Ga bij andere VM2-experimenten of vergelijkbare trajecten kijken

“Zorg dat je zelf niet alles opnieuw verzint. Ga bij verschillende VM2-scholen kijken en neem het over, dat scheelt heel veel werk.”

“Zoek contact met scholen van het eerste cohort; maak gebruik van de kennis die er is.”

“Ga je oriënteren bij andere scholen die al werken aan VM2 of soortgelijke ontwikkelingen.”

g Zorg voor passende faciliteiten en ondersteuning

“Zorg voor procesbegeleiding.”

“Maak tijd en faciliteiten vrij.”

“Het is belangrijk om vanaf het begin van het schooljaar voor formatie te zorgen.”

h Leer elkaars taal kennen

“Voordat je aan de samenwerking met het mbo gaat beginnen zou je elkaars taal moeten verstaan.”

“Verdiep je in de terminologie van het mbo, want veel is hetzelfde maar heeft een andere term.”

4.7 Samenvatting ontwikkelproces 2008-2009

Het goede nieuws is dat vanuit de meeste experimenten (84% ten opzichte van 60% begin 2008) inmiddels aan de ontwikkeling van het VM2-traject zijn begonnen.

Begin 2009 waren er nog 13 experimenten (39%) niet of nauwelijks met de ontwikkeling van VM2 begonnen. Een half jaar later, in de zomer van 2009, is dat verminderd naar zes experimenten (16%). Op grond van de ons beschikbare informatie is de kans is niet groot dat zonder nadere interventie de ontwikkeling van het VM2-traject bij deze experimenten de komende periode als vanzelf loskomt.

Dat de ontwikkeling bij alle andere experimenten nu in gang is gezet, betekent nog niet dat de programmatische ontwikkelingen overall even ‘innovatief’ te noemen zijn. Dat past ook niet bij de inhoudelijke keuzen die – zoals in het vorige hoofdstuk is beschreven – doorgaans uitgaan van het bestaande kader. Er tekenen zich in dit verband drie soorten experimenten

af, die samenhangen met het moment waarop en de intensiteit waarmee programmatische veranderingen worden doorgevoerd:

- Experimenten die kiezen voor *individueel maatwerk*, in combinatie met het in stand houden van het reguliere vmbo-programma.
- Experimenten die ervoor kiezen *geleidelijk aan mbo-onderdelen te introduceren* in het programma.
- Experimenten die kiezen voor het in de tijd *achter elkaar zetten* van het vmbo- en mbo-programma.

Tegen deze achtergrond is te verklaren waarom in de meeste gevallen in het derde leerjaar vmbo in 2008-2009 nog nauwelijks veranderingen zijn doorgevoerd, en dat dat bij een deel van de experimenten voor 2009-2010 ook niet echt op de rol staat.

De meeste experimenten beoordelen hun eigen voortgang als 'gemiddeld' of 'goed'. Trots is men op de stappen die zijn gezet in het realiseren van samenwerking met het mbo en op het enthousiasme en de betrokkenheid bij het team. Minder positief is men zelf over de traagheid waarmee het ontwikkelproces uit de startblokken is gekomen en het feit dat men achteraf gezien te weinig ontwikkeltijd heeft uitgetrokken voor het traject.

Factoren die de ontwikkeling hebben bevorderd zijn volgens de experimenten:

- veel en direct contact en overleg tussen docenten vanuit het vmbo en mbo;
- ervaring tussen partners met de onderlinge samenwerking;
- bekendheid en ervaring van docenten over en weer met elkaars werkwijzen;
- voldoende en adequate faciliteiten en (procesmatige) ondersteunings-/begeleidingscapaciteit.

Belemmerende factoren in het ontwikkelproces zijn volgens hen:

- invoering van competentiegerichte kwalificatiestructuur in het mbo;
- diverse organisatorische problemen en meer praktische zaken;
- het denken van de docenten in 'één concept, één team, één dak'; dat is lastiger dan verwacht;
- gebrek aan betrokkenheid bij de mbo-partner;
- onduidelijkheid over de toekomst van VM2.

De experimenten eerste tranche geven aan nieuwe experimenten tweede tranche de volgende tips mee:

- Zorg voor een duidelijk inhoudelijk concept.
- Stel een planning op, bepaal verantwoordelijkheden en zorg voor management van het traject.
- Zet in op samenwerking.
- Je kunt niet te veel communiceren over VM2 met ouders, leerlingen én docenten.
- Investeer in vorming van het docententeam.
- Ga bij andere VM2-experimenten of vergelijkbare trajecten kijken.
- Zorg voor passende faciliteiten en ondersteuning.
- Leer elkaars taal kennen.

5 Bijeenkomsten en voorlichting

In 2008-2009 is op landelijk niveau een lichte vorm van projectmanagement ontstaan, dat beoogt de ontwikkeling van de experimenten van onderop zoveel mogelijk te stimuleren. Daartoe worden bijeenkomsten georganiseerd waar experimenten hun ervaringen kunnen uitwisselen en wordt voorzien in de nodige informatie via een website en een nieuwsbrief. In de vragenlijst en de interviews is stil gestaan bij de vraag hoe de experimenten dit aanbod ervaren. In dit hoofdstuk kijken we naar het antwoord op die vraag.

5.1 Tevredenheid met bijeenkomsten en informatieverstrekking

Informatieverstrekking

De informatieverstrekking vanuit het landelijk projectmanagement wordt verstrekt via onder meer de website en de nieuwsbrief wordt op een schaal van 1 (laag) tot 5 (hoog) gemiddeld met een 3,5 beoordeeld.

In de bespreking van dit punt in de interviews komt naar voren dat men vaak behoefte heeft aan informatie die past op een concreet vraagstuk voor het experiment in kwestie; daar moet men dan toch vaak zelf naar op zoek:

“De informatievoorziening was voldoende. Uiteindelijk moet je het op de eigen locatie toch invullen op je eigen manier.”

“De informatie die rondgaat is goed en daar kunnen we wel wat mee. Het is wel elke keer goed uitzoeken met welke informatie je als school wel iets kan en waar je minder mee kan.”

Op zich worden de website en de nieuwsbrief wel op prijs gesteld. Met name de snelle reactie op vragen die per e-mail aan de landelijk projectleider worden gesteld, wordt positief gewaardeerd.

Praktijknetwerken

De bijeenkomsten van de praktijknetwerken worden door de experimenten in de vragenlijst met gemiddeld een 3,4 gewaardeerd.

Uit de reacties kan worden opgemaakt dat de experimenten de bijeenkomsten van de praktijknetwerken met elk zo'n twee personen bezochten. Meestal betrof het daarbij duo's vanuit het vmbo en mbo (19; 49%); bij een derde van de experimenten zijn de bijeenkomsten alleen vanuit het vmbo bijgewoond (13; 33%).

Tijdens de interviews is een toelichting gevraagd op de waardering van deze bijeenkomsten. Een aantal experimenten geeft daarbij aan de praktijknetwerken niet te hebben bijgewoond. Als redenen worden daarvoor aangevoerd:

- Het ontwikkelproces intern heeft voorrang gekregen.
- Het was niet in te passen in het lesrooster; richtlijn intern is dat geen lesuitval mag optreden.
- Docenten wilden niet; zij gaven voorrang aan het geven van onderwijs volgens de reguliere examenprogramma's.

In de regio Amsterdam is op managementniveau besloten dat in plaats van de praktijknetwerken, een eigen leernetwerk van VM2-experimenten zou worden opgestart; deze scholen hebben (deels) aan deze eigen bijeenkomsten deelgenomen.

De meeste experimenten die de praktijknetwerken bijwonen, zijn er in hun toelichting tijdens de interviews over het algemeen positief over: de bijeenkomsten worden ervaren als leerzaam en zinvol. Positieve elementen zijn:

- discussies met collega's;
- uitwisseling met andere scholen;
- delen van ervaringen;
- opdoen van ideeën voor eigen school;
- het 'uitstappen' uit de eigen school; dit voorkomt 'tunnelvisie';
- aanzet tot reflectie.

Er worden ook kanttekeningen bij de bijeenkomsten geplaatst. Deze hebben voor een groot deel te maken met de verhouding tussen 'halen en brengen', de locatie en het tijdstip van de bijeenkomsten:

- te veel 'brengen' en te weinig 'halen';
- kost te veel (reis)tijd;
- herhaling van informatie; te weinig nieuwe inzichten;
- er nemen te weinig scholen aan de bijeenkomsten deel; te weinig uitwisseling;
- onvoldoende duidelijk wordt wat andere scholen nu eigenlijk dóen.

Als tips voor komend schooljaar worden in de interviews aan de landelijk projectleider de volgende punten meegegeven:

- stel de netwerken zo samen dat verhouding tussen halen en brengen evenwichtiger wordt;
- zorg voor participatie van steeds dezelfde mensen; minder 'verloop' in de deelname;
- richt de bijeenkomsten zo in dat het gaat over praktische informatie, die direct bruikbaar zijn in de klas;
- geef voorbereidingsopdrachten mee;
- organiseer de bijeenkomsten steeds op schoollocaties;
- actieve werkvormen tijdens de bijeenkomsten;
- zorg voor evenwichtiger verhouding tussen locatie, reistijd en duur van de bijeenkomst (men wil evt. wel ver reizen, maar dan liever voor een tweedaagse).

Landelijke bijeenkomsten

De landelijke bijeenkomsten worden aan de hand van de vragenlijst met gemiddeld een 3,3 gewaardeerd.

Bij de interviews wordt door enkelen opgemerkt dat de bijeenkomsten niet zijn bijgewoond in verband met de reistijd die ermee gemoeid is en/of omdat in de besteding van schaarse tijd nu eenmaal keuzen moeten worden gemaakt:

"Er zijn in het onderwijs wel heel veel bijeenkomsten. Teamleiders, managers en directeuren moeten ook gewoon kiezen, want ze kunnen qua aanbod elke week wel naar een bijeenkomst maar ze moeten ook op school hun taken vervullen."

De landelijke bijeenkomsten worden doorgaans wel zinvol ervaren voor schooldirecteuren, om op de hoogte te blijven van de landelijke ontwikkelingen.

Suggesties voor onderwerpen die komend schooljaar aan bod zouden kunnen komen, zijn volgens de geïnterviewden, in willekeurige volgorde:

- De overeenkomsten en verschillen tussen praktijkonderwijs, arbeidsmarktgekwalificeerd assistent, leer-werktrajecten, gewone bb en VM2;
- Aanpak van het veranderproces, zoals ook dit schooljaar aan de orde kwam in het verhaal van Pieter Leenheer;
- Verhouding tussen avo-docenten en docenten beroepsgericht; nu gaat soms (te) veel aandacht uit naar de laatste categorie terwijl de avo-docenten ook erg belangrijk zijn bij VM2;
- Informatieverstrekking over formele zaken in en rondom de mbo-opleidingen;
- Hoe formeel je de groepen leerlingen, mede in relatie tot aard en aantal mbo-opleidingen (crebonummers);
- De relatie met de arbeidsmarkt en/of de aansluiting op vervolgonderwijs;
- Vormgeving van de beroepspraktijkvorming;
- Competentiegericht beoordelen.

5.2 Voorlichting over VM2

In de vragenlijst is de experimenten gevraagd of er behoefte is aan het landelijk oppakken van de bredere voorlichting over VM2. De meeste experimenten antwoorden bevestigend op deze vraag (27; 69%, zie tabel 5.1).

Tabel 5.1: Behoeftte aan landelijke regie ten aanzien van promotie VM2

	#	%
• Ja	27	69%
• Nee	9	23%
• Geen mening	3	8%

Ook bij de interviews komt dit punt diverse malen terug:

“We willen wel pleiten voor meer foldermateriaal. Mensen willen iets tastbaars in handen hebben en daar is nu nog een gebrek aan. Nu lijkt het nog te veel op een project van de school zelf en niet op een landelijk project.”

“Als het gaat om het communiceren over VM2 met ouders en leerlingen is er behoefte aan bepaalde gadgets, materialen, waardoor het meer gaat leven bij de deelnemers.”

“Het zou handig zijn als er landelijk meer bekendheid wordt gegeven aan VM2, want veel mensen weten niet wat het is.”

5.3 Overige punten

Aan het eind van de interviews is de experimenten gevraagd of er nog punten zijn die nog niet ter sprake zijn gekomen.

In de meeste gevallen komt daarbij aan de orde of er nog een derde tranche experimenten komt. De experimenten stellen dat het de gang van zaken rondom de huidige tranche(s) zal bespoedigen als snel duidelijkheid komt; enkele experiment pleiten tevens voor snelle inbedding van het VM2-concept in het wettelijk kader.

Punt van gesprek is in een aantal gevallen voorts de gang van zaken rondom de aanvraag tweede tranche. Sommige experimenten hebben bij de tweede tranche bijvoorbeeld de verkeerde of onvolledige crebonummers opgegeven. Een enkel experiment heeft per abuis geen aanvraag tweede tranche ingediend.

Ten slotte zijn er experimenten die van de gelegenheid gebruik maken andere meer technische vragen te stellen of een standpunt naar voren te brengen.

6 Conclusies en aandachtspunten

Ter afsluiting van deze rapportage formuleren we enkele conclusies en staan we stil bij enkele aandachtspunten voor de komende periode. Het rapport wordt afgesloten met een vooruitblik op inrichting van de VM2-monitor in 2009-2010.

6.1 Conclusies over de stand van zaken experimenten eerste tranche

Leerlingenaantal en voortgang van het leerproces 2008-2009

In de zomer van 2008 zijn de VM2-experimenten eerste tranche van start gegaan. In totaal betreft het 39 experimenten bij 22 scholen (brinnummers). Bij deze experimenten staan in het schooljaar 2008-2009 1030 leerlingen ingeschreven.

In de tussenrapportage uit begin 2009 is naar voren gekomen dat dit aantal van 1030 lager ligt dan het aantal leerlingen waarvoor beschikkingen zijn afgegeven. De experimenten wijzen als verklaring daarvoor op het feit dat ze bij de aanvragen 'voor de zekerheid' vaak iets hoger zijn gaan zitten. Minder leerlingen inschrijven is geen probleem, meer leerlingen inschrijven dan het aantal waarvoor een beschikking is afgegeven wel omdat daar geen VM2-bekostiging voor wordt ontvangen.

Uit diezelfde tussenrapportage komt ook naar voren dat ruim 12% van de VM2-leerlingen in de tweede klas op een andere school (brinnummer) onderwijs volgde. Nog eens 21% van de VM2-leerlingen volgde in 2007-2008 onderwijs op een andere locatie. Een deel van de VM2-leerlingen heeft vóór aanvang van het traject kortom al een 'fysieke' knip in de leerlijn achter de rug.

De experimenten is in juni 2009 gevraagd aan te geven wat de verwachting is over de voortgang van het leerproces van de VM2-leerlingen. Op basis van die *voortgangsverwachting* is de inschatting dat komend schooljaar in ieder geval ruim 70% van de leerlingen doorgaat met VM2. Van 20% van de leerlingen weten we dat zij gaan overstappen naar hetzij een kader- hetzij reguliere basisberoepsgerichte leerweg, naar het mbo of praktijkonderwijs (zie tabel 2.5); van 10% van de leerlingen is in juni 2009 nog niet bekend wat zij in het schooljaar 2009-2010 gaan doen.

Dat op grond van de voortgangsverwachting het signaal is dat in ieder geval 20% niet doorgaat, is hoger dan verwacht. Redenen die de experimenten aanvoeren zijn:

- leerlingen willen liever een ander traject en/of onderwijs in een andere richting/sector volgen;
- het traject blijkt toch te hoog gegrepen voor een aantal vmbo-bb-leerlingen die ook beschikken over een indicatie praktijkonderwijs;
- in 2008-2009 zijn per abuis ook leerlingen met een profiel kaderberoeps in VM2 ingeschreven;
- uit communicatie met ouders en leerlingen blijkt nu dat zij niet willen meedoen aan het experiment.

Enkele experimenten geven voorts in de interviews het signaal af dat niet zeker is of en in hoeverre de VM2-leerlingen na het vmbo-examen in het voorjaar van 2010 doorgaan met VM2.

Inhoudelijke keuzen in 2008-2009

De experimenten eerste tranche blijven op hoofdlijnen inhoudelijk bij hun standpunten die zij eerder in de aanvragen voor het traject innamen en die eerder in de tussenrapportage werden bevestigd. Gegeven dat vertrekpunt ontstaan al werkende weg wel nieuwe vraagstukken, zoals rondom de determinatie van leerlingen, de accreditatie van leerbedrijven, het invullen van het 'zomerlek' tussen mei 2010 en juli 2010 en het aangaan van een onderwijs- en bpv-overeenkomst met de leerlingen. Het karakter van zeker een aantal van deze vraagstukken, bijvoorbeeld determinatie, is volgens de experimenten aanmerkelijk lastiger dan voorzien.

Bij dat alles lijkt het er op dat het mbo-kwalificatiedossier voor de experimenten meer en meer het inhoudelijk richtsnoer wordt voor programmering van het VM2-traject.

Procesmatige ontwikkeling in 2008-2009

Het goede nieuws is dat vanuit de meeste experimenten (84% ten opzichte van 60% begin 2008) inmiddels aan de ontwikkeling van het VM2-traject zijn begonnen.

Begin 2009 waren er nog 13 experimenten (39%) niet of nauwelijks met de ontwikkeling van VM2 begonnen. Een half jaar later, in de zomer van 2009, is dat verminderd naar zes experimenten (16%). Op grond van de ons beschikbare informatie is de kans is niet groot dat zonder nadere interventie de ontwikkeling van het VM2-traject bij deze experimenten de komende periode als vanzelf loskomt.

De experimenten geven zelf aan dat het ontwikkelproces in 2008-2009 tamelijk traag uit de startblokken is gekomen. Achteraf gezien had men meer tijd moeten nemen voor de 'rijping' van het VM2-concept bij docenten en het overbruggen van culturen tussen vmbo en mbo.

Factoren die de procesmatige ontwikkeling hebben bevorderd zijn volgens de experimenten:

- veel en direct contact en overleg tussen docenten vanuit het vmbo en mbo;
- ervaring tussen partners met de onderlinge samenwerking;
- bekendheid en ervaring van docenten over en weer met elkaars werkwijzen;
- voldoende en adequate faciliteiten en (procesmatige) ondersteunings-/begeleidingscapaciteit.

Belemmerende factoren in het ontwikkelproces zijn volgens hen:

- invoering van competentiegerichte kwalificatiestructuur in het mbo;
- diverse organisatorische problemen en meer praktische zaken;
- het blijkt voor docenten lastiger te zijn dan verwacht te denken in 'één concept, één team, één dak';
- gebrek aan betrokkenheid bij de mbo-partner;
- onduidelijkheid over de toekomst van VM2.

Dat de ontwikkeling bij alle andere experimenten nu in gang is gezet, betekent overigens nog niet dat de programmatische ontwikkelingen overal even 'innovatief' te noemen zijn. Dat past overigens ook niet bij de aanvragen die in de zomer van 2008 zijn ingediend en die doorgaans uitgaan van het bestaande kader.

Er tekenen zich in dit verband drie soorten experimenten af, die samenhangen met het moment waarop en de intensiteit waarmee programmatische veranderingen worden

doorgevoerd:

- experimenten die kiezen voor *individueel maatwerk*, in combinatie met het in stand houden van het reguliere vmbo-programma;
- experimenten die ervoor kiezen *geleidelijk aan mbo-onderdelen te introduceren* in het programma;
- experimenten die kiezen voor het in de tijd *achter elkaar zetten* van het vmbo- en mbo-programma.

Tegen deze achtergrond is te verklaren waarom in de meeste gevallen in het derde leerjaar vmbo in 2008-2009 nog nauwelijks veranderingen zijn doorgevoerd, en dat dat bij een deel van de experimenten voor 2009-2010 ook niet op de rol staat.

Bijeenkomsten en voorlichting

De bijeenkomsten van de praktijknetwerken die in 2008-2009 zijn georganiseerd voorzien duidelijk in een behoefte bij de experimenten aan uitwisseling en reflectie. De verhouding tussen 'halen en brengen' kan volgens de experimenten nog wel iets beter; enkele experimenten willen liever andere locaties in verband met reistijd en tijdstip van de bijeenkomsten.

De landelijke bijeenkomsten komen vooralsnog iets minder tegemoet aan een duidelijke behoefte bij de experimenten.

De informatieverstrekking vanuit het landelijk projectmanagement wordt op prijs gesteld, zeker waar dit de informatieverstrekking-op-maat betreft. Meer landelijk voorlichtingsmateriaal zou zeker bij een deel van de experimenten welkom zijn.

6.2 Aandachtspunten voor de komende periode

Op grond van de bevindingen in juni 2009 is het nodig alvast twee opmerkingen te plaatsen over de te verwachten resultaten uit de eerste tranche experimenten.

Voorkom onbewuste 'weglek' van VM2-leerlingen

Ten eerste blijkt uit de voortgangsverwachting die experimenten in juni uitspreken en uit overige signalen die zij afgeven dat het verre van aannemelijk is dat de 1030 leerlingen die in augustus 2008 met VM2 zijn gestart, er in 2012 nog in zullen zitten. Komend schooljaar zal al zo'n 20% van de leerlingen 'weglekken' naar ander onderwijsaanbod. De veronderstelling is tot nu toe steeds dat de nog resterende leerlingen in de zomer van 2010 doorgaan met VM2 maar of dat ook zo zal zijn, moet op grond van de afgegeven signalen nog worden afgewacht.

Naarmate minder leerlingen in het VM2-experiment behouden blijven, neemt de kracht van toekomstige uitspraken over eventuele rendementen van het experiment navenant af. Om die reden lijkt het verstandig komende periode dit punt met de experimenten eerste tranche nadrukkelijk bespreekbaar te maken.

Maak het binnenhouden van leerlingen in het experiment bespreekbaar

Ten tweede: in de onderzoeksopzet wordt uitgegaan van de veronderstelling dat datgene wat de leerlingen qua onderwijsconcept krijgen aangeboden, mede bepaalt of en in hoeverre zij hun startkwalificatie gaan behalen. We zien nu dat zeker een deel van de experimenten

eerste tranche hun onderwijsaanbod in het derde en vierde leerjaar vmbo nagenoeg ongewijzigd laat. Dat betekent dat bij die experimenten logischerwijze van de variabele 'plan' of concept over die schooljaren heen noemenswaardig geen invloed uitgaat op het wel of niet behalen van de startkwalificatie. Het (enige) verschil met de reguliere benadering is dan nog dat de leerlingen ná het vmbo-examen in het voorjaar van 2010 op de vmbo-locatie hun mbo-opleiding vervolgen. Maar of dat ook daadwerkelijk gaat gebeuren ('houden de scholen deze leerlingen vast') en zo ja, welk onderwijsaanbod deze leerlingen dan krijgen ('wordt het zomerlek inhoudelijk gevuld') valt nog nader te bezien.

Ook voor dit punt geldt dat het in het kader van het borgen van resultaten verstandig lijkt de komende periode expliciet met de experimenten eerste tranche over dit punt van gedachten te wisselen.

Bespreek met de experimenten die achterblijven in ontwikkeling hun voortgang

Bij zes experimenten is tot op heden door omstandigheden niet of nauwelijks sprake van enige procesmatige ontwikkeling van het VM2-traject. Net zoals bij de vorige punten wordt gesteld dat onbewuste 'weglek' van leerlingen uit het experiment voorkomen zou moeten worden, geldt ook ten aanzien van deze experimenten dat de leerlingen uit deze zeven experimenten in het monitoronderzoek niet kunnen worden gemist. Naarmate de ontwikkeling bij deze experimenten langer achter blijft, wordt het echter minder aannemelijk dat nog sprake is van een VM2-traject zoals bedoeld en wordt het lastiger de leerlingen als zijnde VM2-leerlingen in de monitor te handhaven.

Natuurlijk moet sprake blijven van een ontwikkeling van onderop en kunnen de scholen niet omwille van een onderzoeksdesign over de streep worden getrokken om alsnog stappen te zetten waar ze niet achter staan. Anderzijds kunnen deze experimenten wellicht wel nadrukkelijker worden aangesproken op het plegen van een reële inzet om de in de zomer van 2008 ingediende aanvraag te realiseren.

Stimuleer het oppakken van het 'zomerlek'

Bij de meeste experimenten die het vmbo-examen in het traject handhaven zijn nog geen knopen doorgehakt over de programmering van het zomerlek, inclusief het maken van terugkom-afspraken met de leerlingen en het afsluiten van onderwijs- en bpv-overeenkomsten. Het lijkt gelet op het voorgaande verstandig deze programmering gericht te stimuleren, bijvoorbeeld door hier tijdens komende bijeenkomsten nadrukkelijker aandacht aan te besteden.

Stimuleer de communicatie met ouders en leerlingen

Hetzelfde kan worden opgemerkt over de communicatie met ouders en leerlingen. Deze kan de komende periode worden geïntensiveerd, met name in die gevallen waarin het vmbo-examen wordt gehandhaafd. Dring er bij de experimenten die nog *niet* duidelijk met ouders en leerlingen hebben gecommuniceerd op aan dat dat wel en zo spoedig mogelijk gebeurt, mede in het licht van de verplichting die daartoe op grond van de VM2-regeling bestaat. Landelijk voorlichtingsmateriaal over VM2 kan de communicatie met ouders en leerlingen bespoedigen.

Zorg voor passende en praktijkgerichte bijeenkomsten

De praktijknetwerken voldoen aan een duidelijke behoefte. Zorg in 2009-2010 voor een duidelijk geplande reeks van dergelijke bijeenkomsten, waarbij de concrete vraagstukken van VM2 op de voorgrond staan. Probeer de verhouding tussen halen en brengen meer in

evenwicht te brengen door de samenstelling van de netwerken aan te passen aan bijvoorbeeld de mate van procesmatige voortgang van de experimenten. Doseer de landelijke bijeenkomsten en stem deze af op het profiel van (vmbo-)directeuren.

Duidelijkheid over inkadering van VM2 in een besluitvormingsproces

De experimenten zouden het op prijs stellen als redelijk spoedig duidelijkheid wordt gegeven over de 'toekomst van VM2' in hun school. Daarbij wordt op korte termijn bedoeld op de vraag of er een derde tranche komt; maar op langere termijn heeft men ook behoefte aan duidelijkheid over de inbedding van VM2 in een wettelijk kader.

6.3 De VM2-monitor in 2009-2010

De ervaringen met de monitor tot nu toe leiden ertoe dat de onderzoeksopzet voor de komende periode op de volgende punten wordt bijgesteld.

- Het kwantitatieve deel van het onderzoek krijgt meer accent dan tot nu toe het geval was. Sowieso omdat in de fasering het experiment zoals voorzien voortschrijdt in de tijd en daardoor steeds meer zicht gaat ontstaan op de kwantitatieve rendementsvraag. Daar komt bij dat de vergelijkingsmogelijkheden meer dan in de oorspronkelijke opzet zullen worden gezocht langs kwantitatieve lijn (zie hoofdstuk één).
- Gedurende 2009-2010 wordt in overleg met OCW/LNV ingezet op het creëren van minimaal twee momenten waarop langs meer kwalitatieve lijn vergelijkingen kunnen worden gemaakt, bijvoorbeeld in de vorm van expertmeetings. Leidraad bij deze dataverzameling zal steeds zijn: wat zijn tot nu toe de opbrengsten van VM2, waar werken de VM2-scholen aan en waarin is dit bijzonder ten opzichte van 'reguliere' samenwerkingssituaties vmbo-mbo?
- De bevraging van experimentenscholen in het kader van pijler 2 (najaar 2009) en pijler 3 (voorjaar 2010) wordt uitgevoerd aan de hand van een combinatie van vragenlijsten plus een selectie van gesprekken:

Najaar 2009:

- vragenlijst voor de experimenten tweede tranche;
- vragenlijst voor de experimenten eerste tranche;
- interviews met de experimenten tweede tranche die geen eerste tranche in huis hebben; de interviews zullen om (doorloop-)tijd te beperken wederom in een geclusterde setting op een beperkt aantal locaties plaatsvinden;
- dataleverantie door CFI op grond van eerste uitdraai 1-oktobertelling 2009.

Voorjaar 2010:

- vragenlijst voor eerste, respectievelijk 2e tranche;
- interviews met de experimenten eerste tranche, geclusterd op een beperkt aantal locaties;
- dataleverantie door CFI op grond van tweede uitdraai 1-oktobertelling 2009.

De voorgenomen 'pijler 1' bevestigingen over de plannen van de experimentenscholen met de vervolgjaren, 'zakt in' in de pijler 3 dataverzameling van elk schooljaar. In combinatie daarmee wordt het aantal monitorrapportages worden teruggebracht naar twee per

schooljaar: een tussenrapportage over beide tranches elk eerste kwartaal (maart) en een rapportage over elk schooljaar en beide tranches in elke zomer (sept). In overleg met OCW/LNV kan er voor worden gekozen bij bepaalde rapportages enkele relevante thema's centraal te stellen.

Indien wordt besloten het experiment uit te breiden met een derde tranche, dan wordt over de eventuele consequenties daarvan voor de VM2-monitor overlegd met OCW/LNV.

7 Overzicht van geïnterviewden

Experiment	Sector	Geïnterviewde(n)
06 Montessori College Oost	Economie	Mw. E. Moens
08 Zomerhof 02VG en 25LP	Economie	Dhr. J. Gombert, dhr. L. Mijnlief
09 Midden Brabant College	Intersectoraal	Mw. K. Nieuwkerk
10 Arentheem	Zorg & Welzijn	Dhr. A. de Graaff, dhr. R.J. Herder
11 Arentheem	Economie	Zie 10
12 Clusius College	Landbouw	Mw. A. Lugtig-Ouweltjes, dhr. R. Marcus
14 Nieuwe Veste	Techniek	Dhr. R. Wilhelm, dhr. G. Helmich, dhr. B. Brinksma
15 Groenhorst Lelystad	Landbouw	Dhr. A. Albersen
16 Groenhorst Maartensdijk	Landbouw	Mw. M. van Nimwegen
20 ZPC Techniek	Techniek	Dhr. T. Warmels, mw. R. Reichhardt
21 ZPC De Waal LMC	Economie	Mw. E. Hernes, mw. C. van Dijk
22 ZPC Veenoord LMC	Economie	Dhr. T. Warmels
26 Calvijn Junior College	Zorg & Welzijn	Dhr. H. van Voskuilen, mw. W. Tamminga, dhr. E. van den Berg, dhr. O. Albada
27 Calvijn Junior College	Economie	zie 26
28 TEC Amsterdam	Techniek	Mw. A. Tholen
29 Waterlant	Economie	Dhr. R. Nijenhuis
30 Waterlant	Zorg & Welzijn	Mw. M. van Minnen
31 Rosa	Zorg & Welzijn	Mw. U. Op 't Land
32 Augustinus	Economie	Dhr. E. Dasburg, mw. M. Hollman
33 Augustinus	Techniek	Mw. M. Hollman
34 Augustinus	Zorg & Welzijn	Mw. R. van Kallen, mw. M. Hollman
35 De Meer	Economie	Dhr. P. van den Berg, dhr. R. van Gennip
36 Kandinsky	Economie	Dhr. T. van den Hazelkamp, dhr. W. Swinkels
37 Kandinsky	Zorg & Welzijn	Dhr. T. van den Hazelkamp, dhr. G. Kleinehaar
41 Melanchthon	Landbouw	Mw. M. van Eck, dhr. A. Molenaar, dhr. T. Hut
45 Groenhorst Ede	Landbouw	Dhr. T. Spierings, dhr. M. Wevers, mw. M. de Graaf-Willemsen
46 Farel College	Zorg & Welzijn	Dhr. P. Meij, mw. J. van de Jagt, mw. R. Reichhardt
48 DaCapo College	Economie	Dhr. R. van Wersch, dhr. G. Savelkoul
49 DaCapo College	Techniek	Dhr. J. Wolters, dhr. G. Derikx
53 Scholingsboulevard	Zorg & Welzijn	Dhr. H. Schunselaar, mw. R. Bijvank
54 Scholingsboulevard	Techniek	Dhr. H. Schunselaar
55 Scholingsboulevard	Economie	Dhr. H. Schunselaar, dhr. R. Andres
60 Udens College	Techniek	Dhr. D. de Haan
62 Vader Rijn College	Economie	Dhr. L. Jansen
63 Vader Rijn College	Techniek	Zie 62
64 Vader Rijn College	Zorg & Welzijn	Zie 62
65 Merewade College	Economie	Dhr. E. Blankenstein
67 Citaverde Heerlen	Landbouw	Dhr. V. Ackermans, Mw. C. Peusens
68 Citaverde Roermond	Landbouw	Mw. M. van Kempen, dhr. F. van Kruseberge

Gebruikte afkortingen

AKA	Arbeidsmarkt gekwalificeerd assistent
AOC	Agrarisch opleidingscentrum
Avo	Algemeen vormend onderwijs
Bbl	Basisberoepsgerichte leerweg (vmbo)
BBL	Beroepsbegeleidende leerweg (mbo)
Bol	Beroepsopleidende leerweg (mbo)
Bpv	Beroepspraktijkvorming
Brin	Basisregistratie instellingen
Bve	Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
CFI	Centrale financiën instellingen
Crebo	Centraal register beroepsopleidingen
Echo	Expertisecentrum Beroepsonderwijs
Gl	Gemengde leerweg (vmbo)
Kbl	Kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo)
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Lwoo	Leerwegondersteunend onderwijs
Lwt	Leer-werktrajecten
Mbo	Middelbaar beroepsonderwijs
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Pso	Praktische sectororiëntatie
Pta	Programma voor toetsing en afsluiting
REC	Regionaal expertisecentrum
ROC	Regionaal opleidingscentrum
Tl	Theoretische leerweg (vmbo)
Vap	Verwerking agrarische producten
Vmbo	Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VM2	Vmbo-mbo niveau 2
Vo	Voortgezet onderwijs
Vsv	Voortijdig schoolverlaten
Vwo	Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs
WVO	Wet op het voortgezet onderwijs

Over de auteurs

Mevrouw dr. R. (Renée) van Schoonhoven is werkzaam als senior onderzoeker en -adviseur in het vmbo, praktijkonderwijs en mbo. Zij heeft zich gespecialiseerd op vraagstukken van beleid, bestuur en beheer in deze onderwijssectoren, meer in het bijzonder de samenwerking tussen vmbo en mbo, het belang van doorlopende leerlijnen en de positie van educatie in het bve-bestel. Voor het Expertisecentrum Beroepsonderwijs programmeert zij de Leergang bve 2010 en verricht zij de monitor van de VM2-experimenten. Zij is tevens werkzaam voor Actis Advies te Rotterdam.

De heer drs. D.M.S. (Dennis) Heijnens is bij Actis Advies werkzaam als junior adviseur. Na werkzaam te zijn geweest in het primair onderwijs is hij tegenwoordig betrokken bij diverse regionale en landelijke ontwikkelingen op het gebied van onderwijsbeleid, -beheer en -bestuur. Voorbeelden daarvan zijn de monitor van de VM2-experimenten, het landelijk volgsysteem passend onderwijs, kwaliteitszorg in het praktijkonderwijs en het Regionaal Plan Onderwijsvoorzieningen in Rotterdam.